VLUCHTIG OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS VAN INDONESIË

TEN BEHOEVE VAN MIDDELBARE SCHOLEN GESCHETST DOOR

Dr. E. F. E. DOUWES DEKKER

OUDHEID EN ANTIEKE

STAKAAN NASIONAL RI
UWES DEKKER
11

VE VAN DE SCHOOLVERENIGING
SATRIAN INSTITUUT" TE BANDOENG 1935.

Pp 292, 600

VLUCHTIG OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS VAN INDONESIË

TEN BEHOEVE VAN MIDDELBARE SCHOLEN GESCHETST DOOR

Dr. E. F. E. DOUWES DEKKER

OUDHEID EN ANTIEKE

UITGAVE VAN DE SCHOOLVERENIGING „HET KSATRIAN INSTITUUT" TE BANDOENG 1935.

6

INHOUD.

INLEIDING 5

I. **DE GRIJZE OUDHEID.**

1. De vroegste tijden 7
3. De eerste eeuwen 20
4. Het eerste Mataram (6e — 9e eeuw) 25
5. Java in de 10e eeuw 27
6. Kadiri in de aanvang van de 11e eeuw 31
7. Soenda en Padjadjaran in de eerste eeuwen 35

II. **DE ANTIEKE.**

8. De 12e eeuw. 37
9. Kadiri in de 13e eeuw 39
10. Madjapait in opkomst (14e eeuw) 49
11. Madjapait onder de Zonnekoning (14e eeuw) 53
12. Madjapaits ondergang (15e en 16e eeuw) 60
13. De islam in ons vaderland (15e eeuw) 62
14. De 16e eeuw. — Demak (1478 — 1550) 68
15. De Portugeezen in ons vaderland (16e eeuw) 72
16. West Java (1552 — 1596) 79
17. Padjang (1567 — 1582) 83
18. Andere delen van ons vaderland 85

INLEIDING.

De loop van de geschiedenis heeft Java, Soematra, Borneo, Selebes, Nieuw-Guinea en tal van kleinere eilanden te zamen verenigd onder één heerser. Deze heerser is de nederlandse staat. Er heersen op al de genoemde eilanden dezelfde wetten. Er is één gelijke regeling van de samenleving. Daarom is het juist, om te spreken van één aaneengesloten gebied. Dit rechtsgebied noemen wij **Indonesië**. De delen daarvan liggen bij elkander in hetzelfde werelddeel. Er heerst hetzelfde klimaat. Planten- en dierenwereld zijn overal vrijwel gelijk. Ook de mensen verschillen slechts onbeduidend van elkaar. **Gebruiken, zeden, godsdienst** lijken maar verschillend te zijn. Zij zijn inderdaad overal **dezelfde**. De **talen**, die gesproken worden in ons vaderland, lijken maar verschillend te zijn. Inderdaad zijn zij van **dezelfde oorsprong**.

Indonesië.

Ook hebben zij zich natuurlijk sterk met elkaar vermengd. De wetenschap heeft opgespoord dat er verschillende vermengings-gebieden zijn. Die worden ook wel kultuurkringen genoemd. De grootste kultuurkring is de mongools-maleise met negroïde-polynesische inslagen, zoals dat heet. Tot deze kultuurkring behoren de Indonesiërs, in het algemeen gesproken. Met Indonesiërs bedoelen wij hen, die Indonesië bewonen en geen vreemdelingen zijn.

Wij horen dikwijls over trekkers en blijvers praten. En soms wordt de vergissing gemaakt om dan in de blijvers de Indonesiërs en in de trekkers de vreemdelingen te zien. Dat is niet juist. Er zijn vele vreemdelingen die in Indonesië huwen, hun gezin vestigen, hier leven en sterven, en wier nakomelingen ook niet meer teruggaan naar het land van de vader of de grootvader. Die allen zijn dan natuurlijk ook blijvers. Denk b.v. aan onze nijvere indo-chinese medeburgers, of aan de indo-arabische en indo-europese mede-ingezetenen. Velen van deze gemengdrassigen lossen zich dikwijls geleidelijk op in de indonesische volksmassa.

Trekkers en Blijvers

Ook gaan wel eens Indonesiërs voor goed uit Indonesië weg. Die zouden wij dus ook trekkers kunnen noemen.

Onze vaderlandse geschiedenis houdt zich bezig met Java, Soematra, Borneo, Selebes, de Moloekoe (Maloekoe) en

de overige eilanden. De belangrijkste plaats neemt Java in. Dat komt door verschillende omstandigheden.

Java's Betekenis.

Java heeft de dichtste bevolking. Ook heeft het de oudste geschiedenis. Verder weten wij er het meeste van. Eindelijk is er de verst ontwikkelde beschaving. Daarom zullen wij ons het meest en het eerst met Java bemoeien.

I

DE GRIJZE OUDHEID.

1. De Vroegste Tijden.

Eerste Bewoners.

Reeds vele duizenden jaren geleden had Indonesië bewoners. De jongste onderzoekingen naar de prehistorie van ons vaderland hebben aangetoond, dat zelfs 30.000 en 40.000 jaren geleden op Java mensen leefden. Stenen voorwerpen en werktuigen en andere overblijfselen zijn in aardlagen gevonden, die meer dan 3.000 jaren oud zijn. Vooral in deze tijden worden vele nieuwe en belangwekkende ontdekkingen gedaan. Zowel West-Java als Midden- en Oost-Java zijn zeker bewoond geweest, reeds duizend en meer jaren voor het begin van Adji Saka's tijdrekening.
In deze tijd hadden de bewoners reeds een oorspronkelijke beschaving, al was die niet hoog.
Zij vormden een volk met één taal op de vele eilanden. Vermoedelijk waren toen ook nog vele eilanden met elkaar verbonden. De eerste bewoners vormden dus één stam. Zij leefden van Formosa tot Nieuw Zeeland, van Nieuw Zeeland tot Madagascar, van Madagascar tot Formosa. Vermoedelijk bewoonden zij ook de kustlanden van het huidige Birma, Siam, Cochin-China en Anam.

Van hun leefwijze is wel iets bekend geworden. Zij waren in **clans** (= stamgroepen) verdeeld. Zij bouwden zich grote gemeenschappelijk bewoonde huizen van bamboe en atap, hout en rotan. De leden van een **clan** stonden steeds bereid elkander te helpen tegen vijanden. Zij hadden reeds metalen gereedschappen.
Zij leefden van klappers, vruchten en andere bosproducten. Suikerriet kenden zij als wilde plant. Zij dronken ook veel toeak of ketoeak (brem), het gegiste vocht uit de arèn of uit de ketan en uit de rijst.

Rijstbouw.

Want zij verbouwden rijst. Dit is van veel belang. Zij leefden dus niet meer van de jacht, of zeker niet meer alleen van jacht en visserij.
Zij kenden de landbouw reeds. Zij waren dus geen zwervend volk meer. Zij waren gebonden aan hun rijstvelden.

Zeevaart. Ook gebruikten zij dierlijk voedsel. De zee leverde kreeften, krabben, garnalen, mosselen, schildpadden, vissen. Zij vingen deze dieren niet alleen aan de kusten met de handen. Zij voeren uit, de zee op, in kano's en roeiboten. Zelfs hadden zij reeds zeilprauwen.

Te land hielden zij vee, voornamelijk karbouwen en kleinvee, en ook varkens en honden. Runderen van inheemse oorsprong dienden voor de landbouw, want zij ploegden reeds, of voor het vlees en de melk.

Het woud leverde allerhande wild.

Gereedschap. Hun wapens waren voornamelijk de soempitan (toeloep, blaasroer) met kunstige pijlen. Voorts boog en pijlen. Ook bezaten zij metalen wapens. Toch waren de meeste gereedschappen, werktuigen en wapens nog van steen. Zelfs nu nog gebruiken de Papoea's in het binnenland stenen bijlen. Daarmee kappen zij nog altijd bomen en hollen zij nog altijd hun kano's uit. In de voortijd werden messen, pijlpunten, hamers, bijlen enz. van steen en obsidiaan gemaakt. Obsidiaan is een zwarte, glasachtige stof met scherpe breukranden. De kleding van onze voorouders in deze tijd bestond uit vezels van boombast, grof geweven.

Godsdienst. Als de oermens nog hulp en bescherming nodig heeft, ziet hij boze geesten in wat hem kwaad doet. De dingen, die nuttig voor hem zijn, denkt hij bewoond door goede geesten. Een kind denkt net zo. En vele van jullie zelf zijn nog net zo „bijgelovig''. Eerst denken de oermensen helemaal aan niets anders dan aan eten-krijgen. Dan zijn zij nog laag-dierlijk (vóór-tovertijd; pre-magische tijd). Daarna denken zij dat alles toverij is. Zij hebben nog helemaal geen ervaring of kennis. Dat is de tovertijd (magische tijd). Daarna begint voor het eerst de mens te denken over wat hij waarneemt. Nu begint een nieuwe tijd in de ontwikkeling van de mensheid. De nog weinig kennis bezittende oermens is bang voor het onweer. Hij denkt nu, dat een boze geest het onweer maakt. Hij is huiverig voor ziekte en dood. Hij is bevreesd voor vijanden, zowel dieren als mensen. Hij heeft het land aan regen en storm. Hij krimpt ineen bij ratelende donder of felle bliksem. Hij begrijpt van die dingen nog niets. Daarom denkt hij, dat al die dingen het werk van boze geesten zijn. Zo heeft de mensheid gedacht. Maar er waren ook goede geesten. Dat waren die, welke hem hielpen om te overwinnen; die welke hem brachten

op de plaats waar veel wild of veel vis was. Een goede geest was in de zon, die licht en warmte gaf; in het vuur, dat verwarmde; in de maan, die de nacht verhelderde. Goede geesten waren in de bomen met eetbare vruchten, enz. Zo dacht hij. Maar die oermens was onbeschermd en zonder wapens. Alle dieren hadden wapens of bescherming in klauwen, tanden, in de kleuren van het vel, in de snelheid van de poten, in de vlucht van de vleugels, of in hun kleinheid, of in hun grootte. Niets van dat alles had de mens. Hij had iets beters. Namelijk zijn verstand. Maar dat was nog onvoldoende ontwikkeld. Hij voelde zich daarom onbeschermd en omringd van vijanden. Daarom zocht hij naar een beschermer, een machtige, goede beschermgeest. In deze tijd geloofde de mens dat alles „begeesterd" was: bergen, bossen, bomen, rotsen, rivieren, meren, bronnen, wolken, zon, maan, sterren, dieren, enz. enz.

Animisme.

Deze tijd noemt men de tijd van het „animisme". Dit is een verkeerd woord. Het komt van „anima". Dat is „ziel". Maar de vroegste mensen geloofden niet, dat er een „ziel" was in de dingen. Neen, er woonde een „geest" in elk ding.

Ziel en Geest.

Juist door de ontdekking van de „ziel" kwam de mens in een nieuwe tijd van het denken. Hij kreeg daardoor pas een „godsdienst".

Dat is zo gegaan.

Hij voelde bij zichzelf, dat er in hem ook een geest woonde, net als in de dieren, de planten enz. Maar hij kon nog iets anders ontdekken. De slaap verklaarde hij hiermede, dat de geest uit het lichaam was gegaan. Daardoor, dacht hij, kon het lichaam (d.i. hijzelf) zich niet meer bewegen. De geest was dus de „Beweger". Maar het lichaam leefde toch nog, al was de geest er uit. „Iets" in het lichaam leefde nog. Dat noemde hij de „ziel". Dat was hijzelf, zijn „Ik". Als hij in de slaap droomde, dan zei hij: „mijn geest is uit het lichaam geweest en heeft dit of dat gezien, dit of dat gedaan". In zijn schaduw zag hij zijn geest, die hem altijd vergezelde. Als nu een mens dood was, ontdekten de anderen weer wat. Dan was het lichaam koud. Het kon zich niet meer bewegen. Er was geen „leven" meer in. Men zei dan: „de ziel is er uit en ook de geest, die warmte gaf, is er uit". Als de ziel er eenmaal uit was, zo vond hij, kwam zij nooit meer terug. De ziel was bevrijd, verlost. Te voor was de

ziel dus gebonden. De ziel was dus een „gebonden geest''. De geest zelf, die ook in hem woonde, hem hielp en beschermde — dus: zijn „ziel'' hielp en beschermde — was een „vrije geest''. Die vrije geest gaf warmte en beweging. Bij ziekte kwam er een „vreemde'', boze geest in het lichaam. Daarom was er dan méér warmte. In de slaap ging de geest wel weg, maar hij bleef in verbinding met het lichaam. Daarom bleef het warm. Als de geest en de ziel uit het lichaam waren, dan had de vreemde geest de ziel verdreven, dan was dat lichaam dood.

Niet de ziel en niet de geest waren dood. Die waren alleen maar weggegaan. Die konden niet sterven. De geest had dan de ziel bevrijd, zo dacht hij.

De „Oudere Broeder''.

Die geest was vrij en machtig. De ziel was niet-vrij en machteloos. De geest hielp de ziel. Hij was „de oudere broeder'' van de ziel. Samen waren zij eigenlijk het levensbeginsel in de mens.

Hier ontmoeten wij de oorsprong van de merkwaardige twee-eenheid uit vele godsdiensten, welke bleef leven, ook als de godsdiensten zelf veranderden. Dikwijls leefde dit „dualisme'' taai door als geschiedenis.

Volgens sommigen is dit het begin van al het godsdienstige denken. **Alle godsdiensten zouden uit deze zelfde bron voortgekomen zijn.**

Ward.

Deze theorie is afkomstig van onze landgenoot, de Minahasser Petrus S. L. Ward-Kalengkongan. († 1923). Deze opvatting gaat nog veel dieper. De oermens dacht, dat zijn geest geboren werd in de ari-ari (moederkoek of placenta). Die is daarom bij bijna alle volkeren nog heilig. In het kind, dat geboren wordt, leeft de ziel. Daar zij samen geboren worden, zijn geest en ziel tweelingen.

Later zullen wij zien, dat de geest uitgroeide tot godheid. Voorlopig is het genoeg, dat wij van die eerste godsdienst van onze voorouders een denkbeeld hebben.

Zeden en Gebruiken.

Voor de oermensen werd natuurlijk alles beheerst door de geesten. Maar van het grootste belang waren de geboorte en het sterven van de mens. Bij de geboorte toch kwam de ziel ter wereld. Daarbij stierf het lichaam van de geest (n.l. de placenta) en daarna kwam ook de geest in het kind (later de volwassen mens) wonen. En bij de dood werd de ziel, het onsterfelijke Ik, weer vrij. Die ziel bleef dan rond-

waren op aarde, totdat hij herboren werd in een nieuw kind. De geest bleef ook na de dood helpen en beschermen. Die geesten van de voorouders (niet hun zielen) moest men dus dienen en eren. Dat begon met de plechtige begrafenis van het menslijk lichaam. Bij alle volkeren, zonder uitzondering, is de begrafenis nog altijd een gewijde heilige plechtigheid.
Er waren verschillende wijzen om met de doden om te gaan. Men balsemde ze, men begroef ze, men plaatste ze op hoge stellingen in het bos voor de vogels, men verbrandde ze, men liet ze afdrijven op de rivieren. Al die vormen zijn nu ook te verklaren. Ze hebben altijd hetzelfde doel gediend. Namelijk, om aan het broederpaar Geest en Ziel hun aardse woning terug te geven, te wijden of voor hen te bewaren. Onze vroegste voorouders lieten de lijken naar zee drijven of plaatsten ze op hoge stellingen voor de woudvogels.
Alle gebruiken, zeden en gewoonten, (alle adat) vooral in verband met geboorte, dood en geest- of godsverering stammen uit de oudste tijden van de nog onontwikkelde mensheid.

Wetenschap.

Van de kennis van de ouden weten wij maar heel weinig. Zij konden tellen, ook tot duizend. Zij kenden de jaargetijden en wisten wanneer zij hun rijstvelden moesten beplanten. Wij hebben geen gedenktekenen uit die tijden, geen geschreven verhalen. En hoe lang geleden zij leefden, ook daarvan weten wij niet veel. Het is in elk geval bij tienduizenden jaren te meten. Misschien zijn de Koeboes op Soematra, de Papoeas in het oosten van ons vaderland en andere nog laag ontwikkelde mensen hun zuivere nakomelingen. De anderen zullen zich vermengd hebben met nieuwe bewoners.

Nieuwe Bewoners.

De meesten van onze voorouders zijn van elders gekomen. Wanneer dat gebeurd is, weten wij niet. Zeer waarschijnlijk was ons vaderland toen nog niet zo in talloze eilanden verdeeld als thans. De nieuwe bewoners zijn waarschijnlijk over land gekomen. Ook weten wij niet met zekerheid van waar zij kwamen. Misschien uit het noordwesten. Zelfs is het nog niet uitgemaakt of niet dat noordwesten en noorden (Achter-Indië, Siam, Cochin, de kusten van China en Japan) van uit ons vaderland ten dele werden bevolkt.

Waarom ons vaderland door nieuwe bewoners werd bezocht, kan gemakkelijk geraden worden. Het zal wel uitsluitend te doen zijn geweest om voedsel. Die nieuwe bewoners zullen naar jachtrijker en vruchtbaarder streken hebben gezocht dan die zij zelf bewoonden.

Zulke uitzwermers zijn altijd de krachtigste, fermste mensen. Gewoonlijk hebben zij ook meerdere middelen gevonden (werktuigen, kennis, organisatie) om zo te verhuizen. Dan gelukt het hun om in een nieuw land zich te nestelen. Hoe het zij, deze nieuwe bewoners schijnen deels de oudere bevolking in zich te hebben opgenomen, deels ook hen te hebben verdreven van de vruchtbare streken naar de kusten.

Eén Land. In lange, lange eeuwen maakten al deze voorouders van ons hun eigen ontwikkeling door in verschillende delen van ons land. Er was waarschijnlijk weinig onderlinge aanraking. Daardoor kwamen er schijnbare verschillen in zeden en gewoonten, in de taal en in de ontwikkeling zelf. Toch hebben zij allen wel gemeenschappelijk ons vaderland bewoond en een gemeenschappelijke taal gesproken. De verschillende talen van nu hebben dezelfde grondwoorden voor vele dingen. Vooral op het gebied van de godsdienst. Ook zijn al de godsdienstige begrippen dezelfde. Dit is vooral van grote betekenis. De bewoners van vele kleine en grote eilanden in de Stille Oceaan en in de Indische Oceaan en langs de kusten van Oost en Zuid-Azië, Zuid-Amerika, Afrika en Australië zijn misschien de bewoners van één land geweest.

2. Een Beeld van de Oude Beschaving.

Laten wij eens het stamleven van die vroegste voorouders volgen.

Een groep, meestal een familie, zocht bij voorbeeld een goede woonplaats.

Hoe ging dat?

Vestiging. Zij namen hun weinige huisraad mee, hun wapens en dieren, hun overig bezit en trokken van dag tot dag verder. Dáár kwamen zij aan een goede plek. Het woud was nabij. Dat moest hun hout, rotan, dakbedekking geven. Een frisse stroom was er ook. Of zelfs hadden zij een bron ontdekt. Vóór hen strekte zich de vlakte uit, juist even hellend om de watervoorziening voor de rijstvelden gemakkelijk te maken. Wild scheen er ook te zijn. Roofdieren zouden zo

ver in de vlakte wel niet komen. Ook tekende zich een hoge berg af aan de horizon. Een berg, dat was de woonplaats van een goede geest.
Maar toch moest nu eerst de priester (poedjangga) er aan te pas komen. Hij toch alleen kon weten of de geesten de vestiging daar zouden toelaten. De kwestie van de vestiging was een belangrijke zaak. Zou men later weer heen moeten, wat een arbeid voor niets zou men dan verricht hebben!
De poedjangga (elders: sjamaan) moest de beschermgeest van de stam in zich doen nederdalen. Niet hij kon de beslissingen van de geest-goden mededeelen. Dat deed de geest zelf, die in zijn lichaam ging en door de mond van de priester sprak. Het was de machtigste geest van de stam, die dit moest doen, de geest van het stamhoofd. Dit stamhoofd was de priester-voorganger zelf.
Om deze geest te doen begrijpen, dat zijn dienst werd ingeroepen, maakte het priester-stamhoofd zich onkenbaar. Hij deed een masker voor. Dat stelde het gelaat voor van de geest, toen hij nog op aarde rondwaarde als mens. Ook stelde zo'n masker wel eens een dierenkop voor. Of de priester vermomde zich helemaal als een dier. Dat was dan de wahana (het voertuig) van de geest. Men dacht toch dat de geest ook kon huizen in een levend dier. Zo'n dier was dan heilig. Allengs werd een bepaald dier heilig. Nl. de wahana van de stamgeest. Deze stamgeest was vroeger de beschermgeest van een van de eerste stamhoofden-voorouders geweest. Die stamhoofden waren reeds erfelijk geworden. Het priester-stamhoofd van thans was een nakomeling van de stamgeest, de voorouder.

De Wahana.

Er werd wierook gebrand en een sterk cadenserende muziek gemaakt. De poedjangga verkleedde zich dus. Dan ging hij op de wilde maat van de muziek dansen. Dit alles was nodig om de aardse zintuigen van het stamhoofd te doen zwijgen. Eindelijk begon de geest in de priester te spreken. Dat was het plechtige ogenblik. Gaf de machtige geest-voorouder zijn instemming te kennen met de plaats van vestiging, dan was alles goed. Was het oordeel van de geest niet gunstig, dan onderwierp men zich onvoorwaardelijk en trok naar een andere plek.
Was de geest gunstig gestemd, dan werd er in de eerste plaats voor gezorgd, dat de geest-voorouder zelf een pas-

sende „woning'' kreeg. In het bos wel voornamelijk werd een heilige plaats uitgezocht. Men plaatste daar een behouwen steen. Die stelde gewoonlijk voor een grote ronde schijf (Tafelronde). Soms ook wel een beeld. De schijf was het symbool van de ari-ari. Het beeld stelde de geest zelf voor. Daar werd dan wierook gebrand en gebeden. De geest werd uitgenodigd om daar in het stille plechtige woud dicht bij het dorp, dat men ging bouwen, te komen wonen. Enkel het priester-stamhoofd kon te allen tijde deze plaats van

De Jang de **Jang** naderen en er vertoeven. Voor alle dorpelingen had de plaats de heiligheid van een kerk. Die plaats werd een „kramat''. Men mocht er niet met wereldse gedachten komen. Men ging er heen om de hulp van de geest in te roepen. Men kwam daar met zijn leed om getroost te worden door de Jang van het dorp. Daar werd geofferd. En later werden de doden van het dorp in die gewijde grond begraven. Vaak ook bouwde men het dorp zelf rondom de verblijfplaats van de Jang. De steen of het beeld, de kramat,

De Kerk. eigenlijk de kerk, werd dan het hart van de desa. Daar, op die heilige plaats, kwam men bijeen om raad en bescherming van de geest-voorouder in te roepen. Daar ontstond de **bali-desa,** de bale desa (= de kerk), ook vermoedelijk wel baloeboer genoemd.

De Woning. Intussen had men zijn woningen opgetrokken van bamboe, rotan, atap. Het waren lichte, ruime gebouwen; meestal een groot vertrek bevattend voor het hele gezin. Men velde de bomen, sneed de rotan en kapte de bamboe meest wel reeds met metalen of scherp geslepen stenen gereedschap. Want ook stenen werktuigen zullen nog wel dienst gedaan hebben. Het was daarbij van belang, dat men de plaats van de woning goed uitzocht, dat de deuropening gekeerd werd naar de goede richting en de afmetingen juist waren. Ook de slaapplaatsen in de woning moesten in de juiste richting worden aangebracht. Dat alles gebeurde, opdat de beschermende huisgeest tevreden zou zijn. Voordat de woning gereed was, werd deze familiegeest (of ook wel de dorpsgeest) beduid, dat zijn beschermelingen daar vertoefden. Dat deed men op verschillende wijzen. Op het dak werden takken of bladeren van gewijde (heilige) bomen geplaatst (pisang, klapper, waringin). Ook werd een boom op het erfje geplant, (klapper, waringin) waarin de geest steeds kon verblijven. Er werden voorts offers gebracht, gewoon-

lijk uit voedsel bestaande. Men richtte ook maaltijden aan ter ere van de beschermgeest, door de stamhoofd-priester ingezegend, na aanroeping van de geest. En nog op andere wijzen werd de geest uitgenoodigd, om bij de woning te blijven. Daarvoor maakte men een afbeelding van de geest, zoals men zich die voorstelde. De beelden werden gesneden uit hout, gebeiteld uit steen. Ook tal van voorwerpen werden van zulke afbeeldingen voorzien, vooral huisraad en wapens. Men stelde zich voor, dat de geest het aangenaam zou vinden in die beelden te vertoeven.

Beelden.

Intussen beheerste de Jang van de desa alle deze huisgeesten. Hij was de oppergeest, de Dan-Jang. Langzamerhand werden de huisgeesten, — jangs, djins (arabisch), yangs (chinees) — van minder betekenis. Eindelijk zijn ze geheel en al verdwenen. Alleen de Dan-Jang bleef. Maar vroeger beheersten zij alle gebeurtenissen van het leven, alle gewoonten en zeden, alle handelingen van de mensen.

Dan Jang.

Het geloof aan de geesten, hun macht en hun bescherming was de godsdienst van onze voorouders. Men moest die geesten gunstig voor zich stemmen. Dan had men geluk. Daarom moesten zij aangebeden worden. Dat geschiedde met plechtige woorden en met erezangen. Men moest ze ook dienen. Nu stelde men zich voor, dat zulk een geest gaarne in een bepaald dier of een bepaalde plant vertoefde. Zulk dier of zulke plant moest dus in ere gehouden worden. Men mocht ze geen kwaad en geen schade doen. Men moest zich als dienaar van de geest doen kennen door bijvoorbeeld zich geheel tot zulk een dier te vermommen of maskers van dierenkoppen voor te doen. Gewoonlijk mocht dit echter alleen de sjamaan of poedjangga (het priesterstamhoofd) doen. Bij alle gebeurtenissen van het leven moest men de geest om raad vragen.

Godsdienst.

Er ontstonden tal van verhalen over de macht van de geest. De verbeeldingsmacht van de mens was hierbij onbeperkt. Zo ontstond er langzaam-aan een hele schat van heilige verhalen, sproken en legenden. Aan de waarheid daarvan geloofde ieder heel vast. Maar niet ieder kende al die verhalen. Toch was het nódig om ze te kennen. Daarin school de hoogste verering. Schrijven kon men nog niet. Ook verstond men de kunst van lezen niet. Maar de priesters bedachten een andere kunst om de godsdienst niet te vergeten.

Priester-macht. Deze priesters hadden er belang bij, dat de stamgenoten aan de macht van de geesten bleven geloven. De priesters toch waren de lieden in welke de geest neerdaalde, inging en sprak. Daardoor hadden de priesters grote macht over de andere mensen, zolang deze in hun macht geloofden.

Wajang. Zij bedachten de wajang. Deze is echt javaans. De wajang was een voorstelling van de godsdienst in beelden. Daarmede werden de geestverhalen levendig gemaakt. Zij vertoonden hun grote en machtige daden. Zo werd de wajang een levende bijbel of koran. De wajang-verhalen (lakons) waren heilig. Alleen de priester mocht ze vertellen. Hij alleen kende ze goed. Hij alleen zou de geest niet beledigen. Hoe had men nu de vreemde figuren van de wajang-beelden bedacht? Wij herinneren ons, dat de ouden geloofden, dat de geest als beschermer mede geboren werd met elk mensenkind. Die geest huisde in de ari-ari. Dat was zijn lichaam. Maar om het kind te doen groeien, gaf de geest zijn bloed en zijn vlees aan het kind. De geest offerde zich op. Die ari-ari was vormloos gebleven, net als een mismaakte dwerg, een hoopje afval, een klomp vlees zonder armen of beenen, zonder beenderen of andere organen. Dat wordt in de wajang-figuur weergegeven door de pop dwergachtig en niet op een mens gelijkend te maken. Maar de geest zelf leefde voort, ook al was de ari-ari dood. Nu was hij als beschermer in het kind of de mens. Men dacht die geest o.a. te zien in de schaduw. Die schaduw lijkt wel een beetje op een mens. Maar de benen zijn kort en de armen lang. De kop is groot. Ook hier dus weer een mismaakte en dwergachtige figuur. Zo maakte men de wajangfiguren.

Langzaam ontwikkelden zich deze popvormen. Nu zijn zij dikwijls mooie figuren met edele lijnen. (Bajang, Ba-Jang, betekent wel zielsgeest, geest van de ziel, beschermer van de ziel, dus: mijn beschermer, dus: De beschermer. Bajangan = schaduw; wajang is javanisatie. Sembah-jang, sembajang = huldiging van de geest, aanroeping, gebed, bidden, aanbidden. Tempat-jang, tempajang = plaats van de jang, het heilig vaatwerk waarin de ari-ari, de jang, begraven werd. Bij de Dajaks blijft de tempajang in de woning staan, gevuld met aarde, waarin de ari-ari begraven is, na de geboorte van een kind).

Het Drama.

De wajang-vertoning was eigenlijk altijd dezelfde. Maar in vele vormen. Het was altijd de verheerlijking van de geest, die voor de mens gestorven was bij de geboorte. Dit heilige offer werd vereerd. De lakons die bijna altijd treurspelen zijn, maar met de overwinning aan het eind, zijn dikwijls van een hoge edele kunst. Een godsdienstige kunst, waarbij een diepe verering en aanbidding van de geestheiland kwam.

Plechtige Feesten.

De wajang werd vroeger alleen bij plechtige gelegenheden vertoond. Zo'n vertoning was dan eigenlijk geen feest. Zij was een kerkdienst. Als een kind geboren werd, als de navelstreng werd doorgesneden en dus de ari-ari werd afgescheiden, als de naam van het kind moest vastgesteld worden, als na drie dagen de geest herrees uit de ari-ari en bij het kind kwam, als twee jonge mensen trouwden, als er iemand stierf, als er voor het heil van diens ziel moest worden gezorgd, als de rijst werd geplant of geoogst, als er een onderneming moest worden begonnen, een waterleiding gemaakt, een huis gebouwd, een woud gekapt,..... bij al zulke plechtige dingen werd vroeger de wajang vertoond. Dan werden er maaltijden aangericht. Dan riep de priester de geest aan om er bij te zijn. Men maakte beeldjes, waar die geest dan kon ingaan. Bij alle gebeurtenissen van het leven was aldus de priester nodig. Hij kreeg macht en hij behield die macht. Hij was het stamhoofd, de heer, de radja, de vorst. En dat bleef hij.

Godsdienstig Leven.

Zo was heel het leven van onze voorouders godsdienst. In alle gebeurtenissen, in alle tekenen en natuurverschijnselen sprak de geest. Als men de geest maar gehoorzaamde, kwam er geen tjilaka. Dan kon men gelukkig leven. Wie ongehoorzaam was aan de geest (dat was dus aan de priester-vorst), die kreeg tjilaka.

Adat.

Zo ontstond de adat. Adat betekent moraal en het was dus heel goed, dat men de adat volgde. Maar als de mensen zich ontwikkelen en zij durven de oude adat niet te vervangen door een betere en nieuwe adat, dan wordt de ontwikkeling stop gezet. Dan blijft men in het oude denken en dan wordt men overvleugeld door andere mensen, die niet de slaaf zijn van de adat.

De adat is mensenwerk. Wat goed is voor de mensen, is adat, moraal. Wat slecht is voor de mensen, dat is tegen de adat. Dat is onmoraal. Dat is immoreel. Zo zijn de

gebruiken, gewoonten en zeden ontstaan. Zij waren goed **voor de tijd waarin zij ontstonden.** Maar zij moesten veranderd worden met de tijd.

Kennis.

Zo leefden de ouden. Zij bebouwden hun velden en oogstten hun vruchten. Zij letten op het weer en de moessons. Daardoor moesten zij kennis krijgen van de loop van zon, maan en sterren. Zij leerden regentijd en droge tijd kennen, storm en onweer, bandjir en hitte. Zo leerden zij de tijd bepalen, te berekenen. Zij leerden planten en dieren kennen. Er waren nuttige planten en dieren. Er waren ook schadelijke. Zo breidde zich langzaam hun kennis van de natuur uit. Maar het meeste konden zij toch niet verklaren. En dan was daar de godsdienst, het geloof in de macht van geesten en goden, om de verklaring te geven. Dat was natuurlijk geen verklaring.

Maar door hun meerdere kennis leerden zij beter hun veld te bebouwen, beter hun gereedschap te maken, beter hun huizen op te zetten. Zij leerden hun klederen te weven. Zij leerden hun voedsel beter te bereiden en gemakkelijker te krijgen.

Strijd en Vrede.

Zo ging de beschaving langzaam, stapje voor stapje, voort. Natuurlijk was er ook oorlog. Als bijvoorbeeld een oogst mislukte, dan was een vijandige geest daarvan de schuld. Als er ziekte kwam, dan was die door een boze geest veroorzaakt.

Die kwade geesten huisden in de omgeving, dacht men. En dan trok men dikwijls weg van de plek van vestiging. Maar ook dacht men vaak, dat die vijandige geesten bij de buren, en andere desa's huisden. Wel, dan maakte men oorlog en sloeg mekaar nodeloos dood.

Of wel jaagden de lieden van een desa op het jachtterrein van een andere desa. Of de een stal vis uit de vijvers van een ander. Dat waren dan redenen om desa-oorlogen te beginnen.

Maar juist om sterker te zijn, zocht men ook dikwijls bondgenootschap met de buren. Of ook vond men het niet goed dat de jongelieden van dezelfde desa altijd met elkaar trouwden. En dan huwden de jonge mannen van een desa met de meisjes uit een andere desa.

Volksgroei.

Zo groeiden de gemeenten. Langzaam was uit een familie een stam geworden. Nu groeide een stam uit tot een klein volkje. En dit groeide tot een groter volk.
Met zulke ontwikkeling gingen andere dingen samen. Bezit en eigendom werden scherp omlijnd. Handel en verkeer ontstonden. Onze voorouders ruilden hun waren niet meer. Zij hebben heel beslist geld uitgevonden. Het waren kleine stukjes metaal met een merkteken van de geest, de vorst of de desa gestempeld.
Er kwam ook industrie.
Hoorn, schildpad, ivoor, metaal werden bewerkt. Ook veel goud.
Ivoor en goud kwamen van Soematra, schildpad uit het oosten, naar Java.
Er was dus scheepvaart ontstaan.
In later tijd was de kunst op Java om metaal te bewerken zo beroemd geworden en er werden zoveel gouden en zilveren en andere metalen voorwerpen uitgevoerd, dat in het buitenland Java het goud-eiland werd genoemd.
Zo werd ons vaderland bekend en beroemd in Hindoestan door hindoese koopvaarders en handelaren. Van Hindoestan (Indië) uit werd Java bekend in Arabië en zelfs in het oude Egypte, lang voor het begin van de christelijke jaartelling. Maar ook door andere producten, zoals specerijen, peper, rijst. Onze voorouders op Java haalden kruidnagelen, notemuskaat, foeli, kaneel uit de Moloekoe.
In de beginnende wereldhandel van de grijze oudheid was ons vaderland na vele eeuwen een belangrijke schakel geworden.

De Naam Java.

In het buitenland werd ons vaderland naar Java genoemd. Maar die buitenlandse kooplieden verbasterden de naam, die onze voorouders aan hun land gegeven hadden.
Ongeveer 150 jaar na Chr. was er een grieks aardrijkskundige te Alexandrië in Egypte. Hij heette Ptolemeus. Hij beschreef de aarde. En hij vertelde, dat er ver in het oosten een eiland was, dat veel goud leverde en dat een hoofdstad had, die de Zilveren Stad werd genoemd. Ten westen van dit eiland, schreef hij, was een zeestraat, die men overvaren moest. Ptolemeus wist in die oude tijd ook niet veel van de wereld. Hij schreef op, wat hij van kooplieden hoorde.

Blijkbaar bedoelde hij Java, door Straat Soenda gescheiden van Soematra. En hij noemde Java **Jabadiou.**
Dit was een verbastering van de hindoese naam. Die was **Jawadwipa.**
Nu betekent Dwipa in het sanskriet „land''. Jawa-dwipa was dus: het land Jawa.
Maar ook dit was een verbastering. Europese onderzoekers, die alleen zulke inlichtingen hadden, hebben getracht uit te vinden wat Java betekende. Zij zeiden: Java betekent „gerst''. En die oude Hindoes hadden de rijst voor gerst aangezien! Maar dit is onzin.
Jawa i s gerst, maar betekent hier toch heel iets anders. Onze voorouders hadden hun land genoemd: „het Land van de Geest'' van de **Jang** of **Djang.** Dat betekende zoveel als: het uitverkoren land, het heilige land, het land Gods. Vele oude volkeren hebben aan hun woonplaats gelijksoortige namen gegeven. In de naam „Priangan'' vinden wij de naam van Java terug. Priangan is verbasterd van Para hyangan (misschien Parwahyangan, Poerwahyangan). Het betekent duidelijk: het land van de Jang. Nu nog heet voorouder (d.i. de **geest) ejang, yang, jang, djang, tjang.**
Misschien heette Java ook wel, maar eerder, Noesa Kendeng. Dat betekent misschien Grens-land. Maar die naam is verloren gegaan. Zo is ook Parahyangan verbasterd tot Preanger. De Jang werd nu ook graag: „de Gerst des Levens'' genoemd, of korter: de Gerst. (De bijbel spreekt net zo van het Brood des Levens). Vandaar: het land van de Gerst, van de Jawa.

Hoe het zij, toen Europa nog een onbeschaafde wildernis was, bij het begin van de christelijke jaartelling, was ons vaderland bewoond door een volk, dat handel dreef, geld kende, industrie had, het land bebouwde, vee fokte en zelfs reeds begonnen was staten en rijken te vormen.

3. De Eerste Eeuwen.

Hindoestan en Java.

Reeds eeuwen vóór Chr. bestond er handelsverkeer tussen Java en Hindoestan. Voornamelijk waren het hindoese kooplieden, die Java bezochten en hier producten opkochten. Maar ook gingen Javanen naar Hindoestan.

Java lag op de weg van de koopvaarders als zij naar China gingen. Zij voeren dan niet door Straat Malakka. Die was dikwijls onstuimig. Zij gingen langs de westkust van Soematra naar het zuiden. Zo kwamen zij door Straat Soenda en op Java. Hier zochten zij verschillende streken op in West-Java, in Midden-Java, in Oost-Java. Dan voeren zij dikwijls langs de oostkust van Borneo naar het noorden, naar China. Zij vermeden de Zuid-Chinese Zee, die bijna altijd stormachtig is.

Deze hindoese zeelieden en handelaren kwamen voornamelijk uit de betere kasten van hun volk. De sjoedra's waren te zeer veracht, al zullen zij wel eens als knechten en bedienden meegekomen zijn op de hoogboordige zeilprauwen. Meest waren de vreemdelingen ksatria's en waisjia's (2e en 3e kaste). Zij waren vredelievend en goedgezind.
Velen hunner hebben zich in lange eeuwen op Java gevestigd. Zij huwden met javaanse meisjes of ook hadden zij hun eigen vrouwen bij zich. Velen bleven voor goed en gingen niet meer naar Hindoestan terug. Anderen brachten in Hindoestan berichten mee van ons vaderland. Daardoor kwamen dan weer nieuwe vreemdelingen.
Indonesië had natuurlijk nog geen dichte bevolking. Maar toch was zij vele malen talrijker dan de vreemdelingen van overzee.

Versmelting.

Van enige strijd tussen onze voorouders en deze vreemdelingen bestaat geen enkel bericht. Zij konden het goed samen vinden en leefden in vrede. Ja, zij versmolten met elkander.
Daarvoor waren verschillende redenen.
Zowel deze Hindoes als de Javanen waren van zachte en vredelievende aard. Daarbij kwam dat beide volkeren volkomen dezelfde godsdienst hadden. Wij weten uit de geschiedenis van Hindoestan, dat de Hindoes het brahmanisme of het boeddhisme aanhingen. Deze beide godsdiensten waren gegroeid uit het geloof aan geest en ziel. Nu was dat geloof immers het geloof van onze voorouders?
De hindoese vreemdelingen hadden zeker al een verdere beschaving dan onze voorouders. Maar het was **geen andere beschaving.** Het was dezelfde beschaving. Onze voorouders herkenden in de hindoese goden hun eigen goede en kwade

geesten. Zij zagen dat de vreemdelingen de gebeurtenissen van het leven net zo als zijzelf verklaarden. Ook hadden de Hindoes bij geboorte, huwelijk en dood vrijwel dezelfde gebruiken. Zij aanbaden en vereerden de goden, zoals onze voorouders de geesten aanbaden en vereerden.
De kunst van de Hindoes was geen andere dan die van onze voorouders. Al waren de beelden anders bewerkt, de voorstellingen waren volkomen dezelfde.

Ook vergaten de Hindoes op Java hun kaste-verschil. Dat kon niet gehandhaafd blijven. Misschien nog wel onder elkaar, maar niet tegenover onze voorouders. Deze hadden immers ook hun vorsten, hun aanzienlijken. Het kastewezen heeft dan ook nooit wortel geschoten in ons vaderland. Natuurlijk is er een klasseverschil geweest. Dat is er nu nog. Maar de kaste is een vooral godsdienstige en veel scherpere indeling van het volk. De klasse is een economische indeling en lang niet zo scheidend. Door al deze omstandigheden leefden de Hindoes en onze voorouders al spoedig niet meer als vreemdelingen naast elkaar. De Hindoes versmolten met de Javanen. Over en weer leerden zij van elkander. De Hindoes leerden **de kris en het wapensmeden** als een nieuwe kunst kennen. Want daarin waren onze voorouders zeker reeds heel ver gevorderd. Ook de kunst van het **bewerken van goud en zilver** leerden de Hindoes in ons vaderland. Zij leerden **het batikken** hier. Zij leerden **de wajang** kennen.
Maar onze voorouders leerden ook heel veel van hen. Hun wetenschap en godsdienst waren verder ontwikkeld dan die van de Indonesiërs.

Hindoese Invloed.

Hoe weinig talrijk deze Hindoes ook waren, zij konden toch door die meerdere kennis de eigenlijke leermeesters van ons volk worden.
De **taal** van onze voorouders werd door duizenden nieuwe woorden verrijkt. Eindelijk, in lange tijden, ontstond een nieuwe taal op Java, samengesteld uit de taal van de Hindoes en die van Java zelf. Die nieuwe taal was het **kawi**, dat eeuwen en eeuwen lang de taal van ons volk is geweest. Daaruit zijn het **javaans** en het **soendaas** van nu ontstaan, versmolten met het **maleis**, denkelijk de oorspronkelijke taal.
Ook de **godsdienst** van onze voorouders kreeg een nieuwe

Kawi.

groei. Hij paste zich aan bij de godsdienst van de Hindoes. Hij nam de goden met hun namen over. De adat veranderde gelukkig mee. **Zeden en gebruiken werden fijner.** De beschaving groeide.

Ook de oud-javaanse **kunst** ontwikkelde zich krachtig. Wel bleven de voorstellingen dezelfde in wezen, maar de uitwerking werd veel beter. Onze voorouders leerden onder de leiding en de invloed van de vreemdelingen **beeldhouwwerk** maken uit steen, schitterende monumenten bouwen, machtige gedichten maken. Daar ons volk zeer begaafd is, bracht het weldra een hogere kunst voort dan de Hindoes in Hindoestan zelf.

De **kennis** van onze voorouders werd zeer verrijkt. Zij leerden **lezen en schrijven** en vonden daarbij voor hun eigen taal hun **eigen schrift** uit, dat dikwijls veel op de oude schriften van Hindoestan lijkt, zoals het kawi op het sanskriet lijkt.

Nu kon de **dichtkunst** bloeien. Maar ook de kennis van de **tijdrekening** werd uitgebreid; evenzo die van de **natuurverschijnselen**, ook de **sterrekunde** en daarnaast de **wiskunde. Teken- en schilderkunst** werden ontwikkeld. De Javanen leerden ongetwijfeld ook hun **scheepsbouwkunst** ontplooien, hun **kleding** beter weven. De **bouw- en beeldhouwkunst** kwamen op. En bovenal leerden zij vermoedelijk de eerste beginselen van de **staatsorganisatie** uitwerken onder hindoese invloed.

Nationale Ontwikkeling

Zij namen dit alles niet over van de Hindoes. Dat is een verkeerde gedachte. **De ontwikkeling van onze voorouders was hun eigen bezit, hun eigen vinding en ontdekking.** Maar zij waren daartoe gekomen, doordat zij meerdere kennis opdeden. Die had de aanraking met de Hindoes hun gebracht. En zelfs waar de kawi-namen van landen en vorsten velen doen denken aan Hindoes, is het meer dan waarschijnlijk, dat zulke vorsten meest javaanse of hindoe-javaanse vorsten zijn geweest.

En die regeerden dan niet over hindoese maar over javaanse onderdanen.

Dezen nu hadden zeker ook vaak Hindoebloed in hun aderen. Er kwam geen **hindoese** beschaving op Java in al die eeuwen. Neen! Er kwam wel een nieuwe, maar toch een **javaanse** beschaving.

Taroema Negara.

Van **de 4e eeuw na Chr.** bestaan er enige zekere berichten omtrent een javaans rijkje in West-Java, dat Taroema-Negara heette (genoemd naar de indigo-plant (taroem) waarmede het volk zijn lijnwaden kleurde). Er zijn beschreven stenen gevonden langs de Tjisadané, die van Taroema-Negara spreken. Het staatje moet aan beide zijden van de Tji-Taroem gelegen hebben, misschien wel zo ver als de bergen bezuiden Bogor en de Tjisadané. De vorst van het rijkje wordt Poernawarman genoemd en heeft misschien zijn hoofdstad in **Djasingga** (Djajasingga), noord-west van Bogor, gehad. Poernawarman is natuurlijk geen naam, waarvoor velen hem houden, maar een eretitel. Poernawarman betekent vermoedelijk zoveel als „de volkomen geborene" of „die van goddelijke oorsprong is". Deze titel werd aan alle vorsten gegeven in verschillende vormen en talen. Op de beschreven stenen is **geen jaartal** vermeld. Toch kan uit de schriftsoort (Palawa) opgemaakt worden, dat de stenen uit de 4e of de 5e eeuw stammen.

De **godsdienst** in Taroema-Negara was vermoedelijk de dienst van **Wisnjoe.** De Hindoes, die zich in West-Java vestigden in die tijd, kwamen waarschijnlijk vooral van het land Kalingga in Hindoestan (langs de rivieren Godawadi en Kistna). Op de stenen zijn ook lotos-bloemen gebeiteld. Nu zijn die zowel aan Wisjnoe als aan Sjiwa gewijd. Een andere steen is gevonden bij Toegoe, oost van Tandjoeng-Priok. Die vermeldt dat de vorst van Taroema-Negara in de buurt van Bekasih een kanaal liet graven voor een betere afwatering, vermoedelijk van de Tji-Beët, die ook nu nog gevaarlijk is in bandjirtijd.

Fa-Hien.

Een chinese reiziger, Fa-Hien, kwam in het **begin van de 5e eeuw** naar Java. Hij schijnt in Taroema-Negara geweest te zijn, misschien ook wel in Oost-Java. Veel bizonders heeft hij jammer genoeg niet verteld. Wel berichtte hij, dat hij geen boeddhisten vond. Echter is het duidelijk, dat er tussen Java en China en tussen Java en Hindoestan reeds in die tijd handelsbetrekkingen bestonden. Waarschijnlijk zonden de hindoese handelaren in Taroema-Negara zelfs regelmatig

Gezanten naar China.

gezanten naar China. In elk geval ging in 435 een gezantschap naar de chinese keizer met kostbare geschenken. Het doel was de handel te onderhouden. Meer weten wij van

Taroema-Negara, het beginnende staatje, nog niet. Ook niet of het latere Padjadjaran daaruit is voortgekomen, wat waarschijnlijk is.

4. Het eerste Mataram.

In het begin van de 6e eeuw kwamen vele hindoese koop- **Djapara.**
lieden naar Midden-Java. Waarschijnlijk waren zij er al veel eerder geweest. Maar nu horen wij wat meer van hen. Waarschijnlijk alweer kwamen zij te **Djapara.** Deze haven bloeide door de handel, voornamelijk in rijst.
Uit chinese berichten weten we een en ander van stad en land in die dagen af. Deze chinese berichten noemen het land en de stad: **Kalingga,** of het land **van de Kalingga,** d.i. dus het land van waar hindoese kooplieden en hindoese gezanten naar China kwamen. Deze berichten zijn natuurlijk niet erg betrouwbaar. Het land, waarvan Djapara een handelshaven was, had natuurlijk een andere naam.
Van meer betekenis is het, te lezen dat de stad versterkt was door houten palissaderingen, dat er een „koningshuis" was met een ivoren **dampar,** dat men de sterrekunde beoefende en dat de handel, behalve rijst en specerijen, ook omvatte: edele metalen, kunstvoorwerpen van goud, zilver, schildpad, ivoor, rhinoceroshoorn, etc.

Er is aanleiding om het rijk op Java, dat de Chinezen verkeerdelijk **Kalingga** noemden, voor **Mataram** te houden.
Dit is niet het latere Mataram van de 16e en 17e eeuw, maar **Mataram.**
een eerder Mataram, dat ook **Medang Kemoelan** wordt genoemd. (Medang Kemoelan is duidelijk een poëtische aanduiding en geen naam. Het betekent: oerland, eerste land, paradijs, geboorteland en dus de ari-ari). Dit eerste Mataram (Mataram betekent moeders-land, dus vaderland; Soematra = Soemataram, heilig vaderland) besloeg vermoedelijk Kedoe, Bagelèn en Jogja en strekte zich tot de Java-Zee uit (Pekalongan, Semarang en Djapara). Hoe het zij, de inrichting van het land werd zeer geroemd. De vorst had zijn opperste ambtenaren om zich heen, aan wier hoofd een rijksbestuurder of kanselier stond. Veiligheid heerste overal. Er werd niet geroofd en niet gestolen. Het volk was zeer welvarend.

Legenden. Nu spreken de chinese berichten van een vorstin Sima, die daar geheerst zou hebben. Deze chinese schrijvers schreven slechts op wat de kooplieden en gezanten vertelden. Zo is ook die koningin Sima wel een legende.
Evenzeer schijnt een legende te zijn het verhaal omtrent de koningen Sannaha en Sandjaja. Misschien moeten wij die namen wel lezen als Sang Nata (of Sang Naga) en Sang Djaja (= de heilige Heer (van de Wereld) en de heilige Machtige). Er werden beschreven stenen met die namen gevonden, maar de inhoud daarvan is heel twijfelachtig. Onze voorouders, immers oosterlingen zoals wij, maakten ook geen monumenten voor mensen. Al hun monumenten betreffen godsdienstige zaken.

Tjandi's. De tjandi's zijn ook geen „tempels", zoals de Europeaan ze noemt. Ze zijn begraafplaatsen (= mausolea) van tijdelijk mens-geworden goden of zelfs grafmonumenten die later gebouwd zijn voor legendarische koning-goden.
In de 8e eeuw wist men in Nepal in Hindoestan, dat er op Java zulke mausolea (enkelv. mausoleum) bestonden en dat ze boeddhistisch waren. Ze moeten dus al heel veel langer bestaan hebben.
Nu zou volgens de beschreven stenen de z.g. koning Sannaha een broer zijn geweest van de koningin Sima en ze zouden te zamen geregeerd hebben. Hun zoon zou dan Sandjaja zijn geweest. Nu is dit een typische geboortemythe: de opperste heer en de hemelse moeder, die de heilige geest tot zoon hebben. Deze daalt dan af op de wereld om haar te besturen en te verlossen.
Om deze en andere redenen moeten wij Sima, Sannaha en Sandjaja voor legendarische figuren houden.

Sjiwaieten. Wel is het zeker, dat de bewoners van Mataram in de 8e eeuw reeds sjiwaieten waren. Zij hadden dus reeds de god Sjiwa aangenomen. Dat blijkt natuurlijk uit de mausolea en uit de inscripties.
De Sjiwa-verering heeft lange eeuwen in Midden-Java geheerst. In Oost- en West-Java werd meer Wisjnoe aangehangen. Wij weten, dat de ouden dachten, dat Sjiwa zijn uitverkorenen had onder de mensen en dat Wisjnoe zelfs als mens geboren kon worden in de vorsten.

Vele midden-javaanse mausolea zijn sjiwaitisch. Zo kon daar in Midden-Java dan ook gemakkelijk het boeddhisme opkomen. Want dit is een verfijnd sjiwaisme. Deze beide godsdienstvormen nemen de mens zelf (= de ziel) als de hoofdzaak in het geloof. Men vindt dan ook spoedig sjiwaitische en boeddhistische bouwwerken naast elkaar in dezelfde tijd (8e eeuw en later).

Tjandi Kalasan.

Tot dusver is het oudste, bekend geworden bouwwerk van onze voorouders de Tjandi Kalasan bij Jogja. Het jaartal is vermoedelijk 778. Bij de tjandi werd een **biara** opgezet, een klooster.

Al die bouwwerken en beschreven stenen hadden natuurlijk hetzelfde doel: 1e de macht van de vorst-goden aan het volk voor te houden; 2e de godsdienst ten bate van de priestermacht in de gedachte van het volk te doen blijven, en in de 3e plaats om uiting te geven aan de eigen godsdienstige gevoelens.

Al deze bouwwerken werden door onze voorouders zelf gebouwd. De gangbare mening is, dat de Hindoes die bouwden. Maar die mening deugt niet. De leiding mag in de aanvang — misschien — door hindoese vreemdelingen gegeven zijn, maar ook spoedig was zelfs dat niet meer het geval.

In de Kalasan-inscripties wordt verhaald van koning Sjailendra, ook al zulk een legendarische, nu boeddhistische vorst. Ook hij zou een koning van Mataram(?) geweest zijn. Zoveel is echter wel zeker, dat er een javaans rijk in Midden-Java bestond. Van hier uit gingen voortdurend op het eind van de 8e en in de gehele 9e eeuw handelsgezanten naar China.

De Javanen op Malakka.

Zelfs moet deze javaanse staat reeds koloniën gehad hebben. Zo schijnt het wel zeker te zijn, dat het landschap Kedah op Malakka de javaanse opperheerschappij erkende (9e eeuw). Dit verhalen ons arabische berichten. Daar in Kedah werd tin uit de grond gehaald, dat de javaanse industrie gebruikte bij de bronsgietkunst.

5. Java in de Tiende Eeuw.

Mataram.

Uit een inscriptie van 919 horen wij voor het eerst van **Mataram.** Misschien zijn er oudere beschreven stenen. Maar zulke zijn nog niet gevonden.

Mataram strekte zich uit, zoals reeds in het vorige hoofdstuk vermeld. Maar nu ook over Solo, Madioen, Soerabaja en waarschijnlijk Rembang.
De hoofdstad moet alweer **Medang Kemoelan** geweest zijn, op de heuvels van Prambanan en Sorogedoeg (Jogja). De stad was versterkt. Er was een gracht om heen. Binnen die gracht ging nog een kratonmuur om de stad. Van boven op de heuvels kon men de vlakte overzien. Het schijnt wel, dat de bevolking oorlogsgevaar had te vreezen. Anders zou de stad niet zo gebouwd zijn. Het is intussen best mogelijk dat de beschrijving enkel symbolisch is.

Oorlog met Khmer.

Inderdaad weten we van een oorlog. Maar die werd gevoerd met een buitenlands rijk. Met Khmer in Achter-Indië (ongeveer, waar nu Tongking, Siam en Kambodja liggen). Waarom die oorlog werd gevoerd, is niet bekend. Maar het kan geweest zijn om de tinmijnen van Kedah.
En nu gebeurde er iets groots:
Mataram rustte een grote vloot uit. Die zeilde van een van de havens aan Java's noordkust uit naar het noorden. Op die vloot was een javaans leger ingescheept. Dit landde op de kusten van Khmer en versloeg de vijand in zijn eigen gebied. De hoofdstad werd ingenomen en Khmer werd onderworpen. Voor die tijd was dit een geweldige onderneming. Het leger, dat zo ver van huis werd gezonden, moest al zijn proviand meenemen. En misschien zijn zelfs wel krijgsolifanten meegeweest. Want in die tijd voerde men ook oorlog met olifanten. Het moet in elk geval een zeer grote vloot geweest zijn van misschien een paar honderd ruime zeilprauwen, een georganiseerde oorlogsonderneming.
Natuurlijk kon Khmer niet duurzaam een javaans gebied blijven. Daartoe lag het te ver van huis. Toen het javaanse leger terugtrok, moest Khmer dan ook verder aan zichzelf worden overgelaten.

Mataram's Koloniën.

Dit Mataram van de 10e eeuw moet ook nog verschillende eilanden hebben gekoloniseerd. Zo vermelden arabische schrijvers. Welke eilanden? Dat is niet bekend. Wellicht enige van de Moloekoe. Want Mataram voerde een drukke handel in specerijen. Maar ook in goud werd handel gedre-

ven. Er was dus ook handel op Soematra, waar het goud vandaan kwam.

Mataram was voor die tijd dus een machtige staat. Werkelijk: een staat. Ware er geen staatsorganisatie geweest, dan had Mataram nooit een leger over zee kunnen zenden.

Kunst.

Uit de 8e — 10e eeuw zijn mooie bouwwerken bewaard gebleven. Die spreken ook van de grootheid en de kunstzin van het volk van Mataram. Ook uit deze kunstgedenktekenen blijkt dat de godsdienst van Mataram het sjiwaisme is geweest, reeds heel sterk vermengd met boeddhisme.

Bara Boeddha.

De schoonste tjandi is die van de Bara Boeddha, „een gedicht in steen", bij Magelang (= vermoedelijk Biara Boeddha, of wel Biara Boedoer, d.i. het klooster van Boeddha of van de desa Boedoer, dat er dicht bij gelegen kan hebben). Nergens in heel Hindoestan of elders staat zo'n machtig en schoon bouwwerk. De Bara Boeddha is dan ook geen kunstwerk van hindoese maar van javaanse kunstenaars en arbeiders.

Andere Tjandi's.

De vlakte van Prambanan en ook daarbuiten was een gebied van hoog godsdienstig leven. Indrukwekkende tjandi's werden er gebouwd. De bouwkunst bereikte zijn hoogste bloei in de tjandi's van Prambanan zelf. Andere bekende grafmonumenten zijn die van Kalasan, de tjandi Sari daar in de buurt, de tjandi Mendoet bij Moentilan, de tjandi Sewoe bij Jogja, de tjandi Idjo, die van Séla Grija en Banon. Ver daarbuiten stonden vele andere godsdienstige bouwwerken o.a. de Gedong Sanga bij Oengaran en de tjandi's van de Diëng.

Letterkunde.

Ook heeft een javaanse letterkunde in die tijden bestaan, al is er weinig van voor ons bewaard gebleven. Maar de kunst van latere eeuwen wijst er op. Er waren dichters en schrijvers, wijsgeren en denkers. De Mahabharata en de Ramajana waren reeds in hun javaanse vorm aan het volk bekend en de wajang had ook reeds de godsdienstige ontwikkeling meegemaakt.

De Staat.

De koningen van Mataram heersten natuurlijk als godvorsten. Zij hadden hun rijksraad en hun ambtenaren. Vooral de priesterschap omringde de vorst. Het volk was welvarend. Het bracht reeds belasting op: een deel van de pro-

ducten van de grond. Daartegenover was de vorst verplicht het volk te beschermen. **De vorst was geen eigenaar van de grond. Hij kon, als een god, wel beschikken over grond zonder eigenaar. Zo kon hij ook, als een god, beschikken over het leven van de onderdanen. Maar noch de grond noch de onderdaan was zijn eigendom.** Het volk had reeds zijn eigen gemeenteraden (desa-raden; loerah en kamitoea) waarin het vertegenwoordigd was en waarmee de vorst rekening moest houden. De priesters hadden ook tot plicht de koninklijke graven (= de tjandi's) en de kloosters te onderhouden. Ook moesten zij onderwijs geven. Er was een beginnend volksleven.

De heilige Graal.

Aan de namen van vorsten hebben wij niet veel houvast. Bovendien wijzen die namen teveel op figuren uit legenden. De Javanen schreven nooit geschiedenis. Zij schreven altijd hun godsdienst op.

De voornaamste naam is die van Mpoe Sindok. Hij zou eerst rijksbestuurder zijn geweest in Mataram, maar later wordt hij genoemd als een koning van Oost-Java (misschien Daha). Nu is Mpoe nooit de naam van een vorst. „Mpoe'' beteekent nu smid, maar vroeger juister: gildemeester, kunstenaar en heilige. En de oorsprong is zelfs: **voorouder.** Sindok betekent schaal, **graal.** Mpoe Sindok is: de heilige graal. Het is meer dan waarschijnlijk, dat Mpoe Sindok nooit bestaan heeft. Hij zou later te Kahoeripan zijn hoofdstad gehad hebben. Nu betekent Kahoeripan „levensoord''. En ook uit nog andere aanwijzingen zouden wij kunnen aannemen, dat met Mpoe Sindok de Heilige Geest, de Verlosser, is bedoeld. Wij doen verstandig niet al te veel te geloven van de verhalen van Mpoe Sindok. Na 928 horen wij van het eerste Mataram niets meer.

Het Oost-Java Rijk.

Daarentegen vernemen wij thans van een nieuw rijk. Het strekte zich uit over Zuid-Soerabaja, Pasoeroean, Kadiri en misschien ook over Bali.

Over dit rijk heerste dan van 928 af de z.g. Mpoe Sindok. Er zal in elk geval een vorst geweest zijn. En deze noemde zich radjah van Mataram. Ook was deze vorst een vroom boeddhist. Alles bij elkaar genomen is de geschiedenis misschien deze geweest: een rijksbestuurder van het oude Mataram kan om redenen van godsdienst, een revolutie

hebben gemaakt en gewonnen in het oosten van het rijk. Daarop kan hij zich tot koning hebben uitgeroepen in dat oostelijk deel als „vorst van Mataram".
Hoe het zij, de geschiedenis ligt in nevelen. Mpoe Sindok had heel wat avonturen. Een dochter van hem huwde weer met een vorstelijk persoon. Die beiden kregen een zoon. Deze zoon had weer een dochter en deze prinses huwde weer een vorstenzoon. En nu werd weer een zoon geboren, de beroemde Airlangga (= het verslurpte vocht?). Intussen was het boeddhisme verdreven door de godsdienst van Wisjnoe. En het een bij het ander gebracht, moeten wij wel reeksen legenden zien, in plaats van geschiedenis in al die verhalen. Wij moeten bedenken, dat alle vorsten voor goden gehouden werden. En om die „goden" werden vele legenden geweven, terwijl ook al de vorstennamen geen namen maar **godstitels** zijn; meest of alle titels van Wisjnoe in zijn avatara's (b.v. Mahendradatta, Makoetawangsa, Lokapala enz.).

De heilige Geest.

Ook de naam van Airlangga is een titel van de Heilige Geest of Wisjnoe als beschermer en verlosser. Er zal misschien een vorst geweest zijn, maar al de opgeschreven verhalen omtrent hem zullen, zoals altijd, symboliek bevatten. En nu verstaan wij die niet meer. Voordat wij er meer van begrijpen, is het verstandig er niet te veel van te zeggen. Koning Airlangga zou een koning Dharmawangsa (= uit het geslacht van de Wet) opgevolgd zijn. En deze Dharmawangsa zou Palembang veroverd en onderworpen hebben met een leger van liefst 30.000 man!

Handel.

Hoe het zij, het rijk van „Airlangga" was vermoedelijk het wordende Kadiri (Daha). De bevolking was welvarend. De handel bloeide. Die handel betrof edele metalen, ivoor, kunstvoorwerpen, javaanse zijde, katoenen weefsels, sandelhout, krissen, rotan, matten, dieren, zwavel, specerijen, rijst, hennip, etc. Het bestuur was goed geregeld. Er werd belasting geheven, ook in- en uitvoerrecht. Er waren vele ambtenaren. Gezanten met kostbare geschenken gingen naar China.

6. Kadiri in de Aanvang van de 11e Eeuw.

Legenden.

Aan de naam van vorst Airlangga is een lange reeks van legenden gekoppeld, gelijk reeds gezegd. Wij behoeven die

natuurlijk niet alle te kennen. Maar het is dikwijls moeilijk daarin de waarheid op te diepen. De titel Airlangga bedoelde, zoals altijd, te zeggen, dat de koning van de goden afstamde. Daarom kreeg hij een naam, die een aanduiding was van de godheid. Deze godheid was Wisjnoe, de Heilige Geest. Hier en daar zijn beschreven stenen gevonden uit de tijd van Airlangga, die vaak, wonderlijke verhalen vertellen. Die verhalen zijn allemaal godsdienstige symboliek. Zij bedoelen duidelijk te maken, dat de koning werkelijk een nakomeling van de goden was en dat de heilige tekens en voorstellingen aan hem vervuld werden. Uit al die legenden en symbolische geschiedschrijving kunnen wij misschien het volgende opmaken: Airlangga huwde met een dochter van een vorst ergens in Oost-Java. Daardoor werd hij zelf koning.

Maar men betwistte hem zijn rechten. Nog jong, had hij zich tegen vele vijanden te verdedigen. Ook werd de godsdienst bestookt. Waarschijnlijk werd het volk welvarend door de handel en ook daardoor had het rijk vele vijanden. De vorst nu beschermde de godsdienst en de handel. Hij schijnt geregeerd te hebben met de hulp van de priesters en de kooplieden. Aan deze schonk hij vele voorrechten. (b.v. aan de zelfs in China bekende handelsstad **Toeban**, dat de Chinezen **Tapan** noemden). Hij richtte ook kloosters, en kluizenarijen op.

Kadiri. Er schijnt veel strijd gevoerd te zijn. Maar de koning moet er toch in geslaagd zijn, om een vrij stevig gevestigd rijk te organiseren. Dit rijk noemde hij Kadiri. Het heeft zich in 1037(?) zeker uitgestrekt van Madioen tot Soerabaja en Malang, van de noordkust (Rembang) tot de wildernissen in het zuiden. De handel kwam op. Behalve Toeban was **Oedjoeng-Galoeh** dicht bij de monding van de Brantas een drukke haven. Het binnenland van Kadiri werd geteisterd door overstromingen, vooral van de Brantas en de Bengawan. Belangrijke waterwerken werden aangelegd, om de vloeden te keren.

De hoofdplaats zou Kahoeripan geweest zijn. Maar waar die plaats gelegen heeft weet men niet. De naam zal wel nog steeds symbool zijn. De stad heeft zeer waarschijnlijk een andere naam gehad. Misschien moet zij gezocht worden

in de buurt van het huidige Modjokerto, misschien waar nu Kediri ligt.

Beschaving.

De **rechtspraak** in Kadiri lag, zoals steeds in oosterse landen, in de handen van de vorst. Geregeld hield de koning zitting om recht te spreken. Hij was dan omringd door zijn hovelingen, ambtenaren en officieren. Kadiri had een leger. De straffen waren mild. Lijfstraffen werden niet opgelegd. Ook geen gevangenisstraffen. Op roof en diefstal stond echter de dood. Andere misdaden en vergrijpen werden met boeten gestraft. Die boeten werden aan de benadeelden gegeven. Aan het hof kwam een beginnende **weelde.** Zijden kleding was regel. Ook liepen de beschaafden en aanzienlijken op lederen schoeisel. Wanneer de koning uitreed, zat hij op een rijk versierde olifant. En vele andere olifanten liepen in de stoet. Andere hovelingen zaten op vurige paarden. Zo'n stoet vertoonde een bonte kleurenpracht, en de metalen wapenrustingen en wapens schitterden in het zonlicht.
Het volk had de gebatikte kain als voornaamste kledingstuk. Mannen en vrouwen uit het volk droegen het haar los. De **gezondheidstoestand** was er vrij goed. Men woonde in houten of stenen **huizen.** Deze waren gedekt met gekleurde pannen of sirappen. Er waren vele **feestdagen** en de **muziek** werd daarbij voortgebracht door fluiten, trommels en de gambang. Blijkbaar was er nog geen volledige gamelan.
De hoogste ambtenaren van de **staat** waren de ministers (mantri's). Er waren er vier. Zij stonden onder de kroonprins. Die was de voorzitter van de ministerraad. Zij werden niet in geld, maar in land of producten betaald. Onder hen waren vele ambtenaren, meest priesters, voor de justitie, de politie, de belastingen, het provinciale en het gemeentebestuur en voor het onderwijs.

Kunst.

In deze tijd (aanvang van de 11e eeuw) begint de javaanse letterkunde zijn grote bloei.
De **Ramajana,** als kawi-gedicht, bestond al. Aan het hof van koning Airlangga leefde ook de bekende javaanse dichter **Kanwa,** die de **Ardjoena wiwaha** (de Bruiloft van Ardjoena) schreef. De koning bevorderde de kunst. Zo liet hij de **Mahabharata** vertalen.
Ook de **beeldhouwkunst** nam een grootse vlucht. En met deze de **bouwkunst.**

Godsdienst. Het heet, dat de koning (Airlangga) in 1042 afstand deed van de troon. Hij ging zich aan de godsdienst wijden. Sedert is hij bekend gebleven als Resi-Gentajoe (de Garoeda-Monnik).
Een dochter van hem zou een prinses Sanggrama (= de heilige steen d.i. een naam van de heilige Geest, Wisjnoe) geweest zijn. Zij kon haar vader opvolgen. Maar zij wilde dat niet. Ook zij wijdde zich aan de godsdienst. In de geschiedenis wordt zij genoemd Kili Soetji (= de heilige Non) of Rara Kapoetjangan (= de Maagd van Kapoetjangan). Evenwel zijn vermoedelijk beide verhalen enkel legenden.

Kadiri en Djanggala. Zeker is een legende de wijze, waarop Kadiri uiteenviel in **Kadiri** zelf en een nieuw rijk. Dit laatste was **Djanggala.** Vermoedelijk regeerden in beide staten twee broeders, zoons van de vorige vorst. Waarschijnlijk heeft de jongere de oudere niet als vorst willen erkennen. Deze jongere maakte zich tot vorst van Djanggala. Dit rijkje lag wel voornamelijk in het tegenwoordige Soerabaja. De latere dipati's van Soerabaja verklaarden vaak van hem af te stammen.

Daha. Kadiri zelf wordt van nu af meestal **Daha** (= de macht) genoemd. De hoofdstad heette n.l. Daha. Het lag aan beide oevers van de Brantas, waar nu de stad Kediri ligt. Daha wordt ook dikwijls **Dahana** genoemd. En ook vaak **Pandjaloeh.** Nog altijd wemelt het van legenden omtrent dit rijk. De ene vorst na de andere wordt genoemd en verheerlijkt. Maar waarschijnlijk hebben zij niet bestaan, of hun lotgevallen zijn vrome verzinsels.
Daha besloeg het huidige Kadiri, Madioen en een deel van Rembang en een groot deel van Pasoeroean. Blijkbaar bleef het volk welvarend en rustig. Uit deze tijd (11e en 12e eeuw) worden de javaanse dichters en wijsgeren **Trigoena** of **Managoena** en **Dharmadja** bekend.
Djanggala bestond niet lang als zelfstandig rijk.

Toemapel en Oerawan. Vermoedelijk nog voor het einde van de 11e eeuw verbrokkelde het weer. Een deel ervan maakte zich eerst vrij. Dat was **Toemapel** (= het beeld) of Singgosari (= het heilig oord). Het lag in zuid-Pasoeroean, om het tegenwoordige Malang heen. Kort later ontstond een ander rijkje uit Djanggala. Dat was **Oerawan.** Beide rijkjes bleven niet lang bestaan. Zij werden weer onderworpen door Daha.

Toch speelde Toemapel een grote rol in de geschiedenis van Indonesië. Er kwam een heersersgeslacht vandaan, waaruit later de vorsten van Madjapait stamden.

7. Soenda en Padjadjaran in de Eerste Eeuwen.

We moeten ons nu bezig houden met West-Java.
Daar was, zoals wij weten, Taroema-Negara ontstaan en weer verdwenen. Eeuwen later vernemen we van een ander rijk n.l. Soenda.

Soenda-

Omtrent de oorsprong van dit rijkje weten wij niets. Opeens horen wij er van in de 11e eeuw. N.l. door de batoetoelis bij Bogor. Die steen spreekt van een rijk, Soenda geheeten. De taal is soendaas. Soenda betekent: de tweevoudige, de dubbele, de tweeling. En met de tweeling wordt steeds weer het broederpaar geest-ziel, dat is god-mens bedoeld. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het vroegere Taroema Negara in Soenda is opgelost geworden. Soenda was wel gelegen om Bogor, benoorden en bezuiden de bergketen van de Goenoeng Halimoen, („de Neveltop''), tot de Sangaboewana (de „Berg van de Negen Werelden'', de verblijfplaats van de Goden). Maar zelf is dit rijk Soenda ouder dan uit de steen van Bogor is op te maken. Veel vroeger was het rijk er zeker ook al. Want bij Tjibadak is een andere beschreven steen gevonden, die het jaartal 1030 schijnt te dragen. Deze steen spreekt van een vorst van Soenda, de Maharadja Sjri Djajaboepati (= de heilige hoogmachtige heer) en nu is deze steen niet in het soendaas maar in het javaans uitgebeiteld.

De geschiedenis is waarschijnlijk deze: Soenda werd opgebouwd door Oost-Javanen. Denk aan de tijd: Kadiri kwam op uit oorlog. Djanggala kwam op en verbrokkelde. Toemapel maakte zich vrij en viel weer in Kadiri terug. Het schijnt dat lieden, wellicht edelen uit beide oost-javaanse landjes uitweken in die oorlogsdagen en een nieuw rijk opbouwden in West-Java, waar wellicht de resten van Taroema Negara werden gevonden. Er is altijd grote strijd geweest tussen het volk van Soenda en Java. Toch behoren zij niet alleen bij elkaar. Neen, veel meer: zij zijn van één stam. Zij zijn broeders. De javaanse taal veranderde gelei-

delijk. Een eeuw na de steen bij de Tjidati (Tjibadak) werd in 1133 de batoe-toelis van Bogor in het soendaas uitgebeiteld. Tevens is dan de hoofdplaats naar het noorden gebracht. Die stad heette Pakoean en nu verdwijnt ook langzamerhand de naam Soenda. In de plaats daarvan komt Padjadjaran op.

Pakoean Padjadjaran.

Meest heet het rijk Pakoean Padjadjaran. Dit kan betekenen „de inzetting van de gelijkwaardigen" of „de wet van de goden" of eindelijk „het uitverkoren land". Maar in Oost-Java bleef men het land Soenda noemen. De legende zegt, dat de stichter van Pakoean praboe radja Poerana was. Tussen Padjadjaran en Madjapait is lange tijden door strijd geweest. We zullen daarvan nog horen. Uit Padjadjaran gedeeltelijk, en gedeeltelijk uit nieuwe javaanse stichtingen in West-Java, is het later beroemd geworden Banten ontstaan. (Banten is krama javaans voor Bali en de bali is de ari-ari).

Ook de godsdienst in Padjadjaran wijst er op, dat van uit het oosten van Java het rijk gesticht werd. Die godsdienst was de dienst van Wisjnoe. Al spoedig strekte Padjadjaran zich uit tot de Java-Zee in het noorden. Hier was een havenplaats Soenda-Kalapa waar ook chinese schepen kwamen. De handelsproducten waren vooral peper, suikerriet, klappers en groenten.

In de gewoonten en gebruiken, zeden en adat is weinig verschil met Oost-Java te vinden. De kain batik was het voornaamste kledingstuk. De woningbouw week wat af. De overstromende rivieren en de vochtige grond dwongen de mensen hun huizen op neuten of zelfs op palen te bouwen. Het hoofdhaar werd zowel door mannen als vrouwen gewoonlijk kort gesneden. Evenals in Oost-Java bestonden vrouwenkloosters.

Galoeh.

In Oost-Priangan was een ander rijkje aan het opkomen, n.l. **Galoeh**, gelegen om het tegenwoordige Tasikmalaja, Tjiamis en zuid-Tjirebon. Al heel vroeg ontstonden hier plaatsen, zelfs vestingen, zoals Pandjaloeh en Kawali.

Het heet, dat de stichter van het rijk was Ratoe Poesaka of de Pandita Adjar Soeka Resi. Beide namen zijn geestaanduidingen. Evenals Praboe Poerana van Pakoean-Padjadjaran is deze ratoe of pandita een mythe-figuur. Later vervolgen wij de geschiedenis van deze staatjes. Nu gaan wij weer rondzien in het oosten van Java.

II

DE ANTIEKE

8. De Twaalfde Eeuw.

Beschaving.

Aan het kadirise hof heerste een toenemende weelde en beschaving. Wetenschap en kunst bloeiden op. Vooral de schone letteren werden beoefend. In het midden van deze glansrijke Twaalfde Eeuw leefden te Kadiri onze beroemde dichters **Mpoe Sedah** en **Mpoe Panoeloek**. Zij hebben de **Bharata Joeda** gedicht (1157). Het prachtige epos (heldendicht) is een javaanse omdichting van de Mahabharata.

Djajabaja.

Uit deze tijd stamt ook de legende van koning Djajabaja, de grote ziener. Djajabaja heeft nooit bestaan. Djajabaja betekent: „hij, die de kracht is van de ziel''. En weer hebben we dus te maken met een geestlegende.
De orakelen, door hem gegeven naar het heet, doen nog thans opgeld en hebben nog thans voor de goedgelovigen werking. Natuurlijk kan Djajabaja, immers de geest, niet anders dan wisjnoeiet zijn.
Ook zijn „opvolger'' als koning van Daha, Sjri Hingga (= de verhevene), is een legende-figuur.

Telkens vinden we zelfs volgens de babads twee koningen tegelijk op de troon. Minstens één daarvan is dan natuurlijk enkel geestelijk gedacht. Het zijn de eeuwige tweelingen in de geschiedenis van alle oude volkeren (Castor-Pollux, Remus-Romulus, Kisatoe-Kidoewa, Yang-Yen enz. Geest-Ziel).

Handel en Zeevaart.

Daha ontwikkelde zich en werd sterk en machtig. Het begon natuurlijk de buurlanden te verdrukken. En het maakte oorlog naar links en rechts. De handel bloeide op. De Javaan werd een moedig en ondernemend zeevaarder. Javaanse schepen, uitzeilende van Toeban, Gresik en Oedjoeng Galoeng, vertoonden hun vlaggen (rood-wit, de heilige kleuren van leven en dood, dus van het eeuwig broederpaar) in de havens van China.
Zelfs wordt bericht, dat de chinese keizer (een Soeng) in 1129 de oost-javaanse vorst als koning erkende. Wij herinneren ons, dat in China de gedachte leefde, dat Java schat-

plichtig behoorde te zijn aan de chinese keizers. Deze konings-erkenning had daarom de betekenis van een onafhankelijkheids-verklaring.
Maar ook op andere verre kusten werd de javaanse vlag gezien. Op de oost-afrikaanse kust kwamen de javaanse barken, bemand met bekwame en moedige zeelieden. Zij staken de stormachtige Indische Oceaan dwars over, van straat Soenda rechtuit varende.
Zij brachten er indonesische producten en zij haalden te Sofala op de oost-afrikaanse kust aan de Straat van Madagascar ijzererts. Dat waren voor die tijd geweldige tochten voor de kleine houten schepen! Het was de tijd van javaanse ontdekkingen. Die waren alleen mogelijk door een ontplooiing van de handel, door een vorming van het karakter, door een zucht tot weten en kennen. Ook goud werd wellicht uit Afrika gehaald. En noordelijker vonden zij de kostbare amber. Het Sofala-ijzer werd vooral gebruikt ter vermenging met het ijzer van elders. En uit het mengsel werden de gedamasceerde krissen en ander wapentuig gesmeed. Java was voor zijn wapens tot ver in de vreemde beroemd.
En ook negerslaven werden uit Afrika mede naar huis gebracht. De Javanen zelf zijn nooit slaven geweest in hun eigen land. Zij waren te fier en te trots, te moedig en te beschaafd daartoe. Alle volkeren ter wereld hebben de slavernij gekend. Alleen de Javanen niet. De negers werden verkocht of geschonken aan de vorsten. Zij waren bedienden en wachters aan de javaanse hoven. Ook anderen waren slaven, z.a. Makassaren, Boniërs, lieden uit de Moloekoe. De javaanse uitvoerhandel omvatte vruchten, rijst, peper, katoen en suikerriet. En vooral was er een ware groothandel in specerijen, die voornamelijk uit de Moloekoe werden gehaald.

Koloniën. Oost-Java begon te koloniseren. Het eiland Banka behoorde aan Daha. Vele Javanen gingen er heen. Men heeft er vermoedelijk toen al tin vandaan gehaald. Maar ook was Banka een steunpunt tegen Palembang, waarmede vaak oorlog gevoerd is geworden en dat van Banka uit bestookt kon worden. Nu waren ook de bewoners van Palembang zelf Javanen, zoals wij later zullen zien. Niet onwaarschijnlijk hebben de Javanen ook op Madagascar volkplantingen gehad. De taal van de bewoners van het eiland bevat nog vele javaanse woorden. Maleise koloniën zijn er ook geweest.

En ook elders op de afrikaanse kust. Ook daarvan zullen wij later horen.

Terwijl aldus de macht van Daha groeide, begon in het westen van Java een nieuwe staat op te komen. Dat was Banten. Banten was een vazalstaat geworden van Padjadjaran. In het begin van de twaalfde eeuw plaatste een der padjadjaranse vorsten twee van zijn broeders als leenmannen over uitgestrekte delen van het rijk. Het noordelijk deel had tot hoofdstad Djaja-Kerta. Dit is het latere Djakarta. Portugezen en Hollanders verbasterden deze naam tot Jakatra. En uit Djakarta groeide de stad Batavia op. **Banten.**

Het westelijk deel van het rijk van Padjadjaran werd een andere leenstaat. Dit was Banten. De eerste vorst zou Baroedin geweest zijn. Veel horen wij van Banten niet, totdat de islam op Java zijn intrede doet. De hoofdplaats was Banten, vroeger aan de Banten-baai gelegen (het tegenwoordige Banten-Toewa). Deze stad zou uitgroeien tot de grootste handelsplaats van geheel Zuid-Azië en in macht de gelijke worden van de machtigste steden van ons vaderland.

9. Kadiri in de 13de Eeuw.

Wij hebben gezien, dat in Zuid-Pasoeroean het rijk Toemapel was ontstaan. In de legenden-geschiedenis van Java speelt dit kleine rijkje een belangrijke rol. De koningen van Madjapait toch verklaarden, dat zij van het koningsgeslacht van Toemapel stamden.

Nu is, jammer genoeg, bijna alles wat wij van de aanvang van Toemapel weten louter legende. In 1894 werd op Bali een boek gevonden, **Pararaton** geheeten.

Dit betekent: „het boek van de koningen". En het vertelt van de vorsten van Toemapel en Madjapait. **Pararaton.**

Maar het is een godsdienstig boek en geen geschiedenisboek. De christenen hebben in de bijbel een paar hoofdstukken, die ook te zamen „het boek van de koningen" vormen. De „boeken van de koningen" bij de Chinezen zijn bekend. De Babyloniers hebben ook hun „boek van de koningen". In al die boeken is maar weinig of helemaal geen geschiedenis en veel godsdienstige mythe. Met de Pararaton is het net zo. Natuurlijk werden ook de koningen van Toemapel en Madjapait voor geïncarneerde goden gehouden. De gods-

dienstige mythen en sproken werden zelf weer aan die koningsgeschiedenissen verbonden.
Het is jammer, dat er veel te veel waarde wordt geschonken aan deze Pararaton als geschiedenisboek.

Ken Arok. Zo wordt eerst verhaald van Koning Arok (Ken Arok). Misschien heeft deze „Ken" zelfs nooit bestaan. In elk geval is het gehele verhaal van zijn wonderlijke avonturen een sprookje.
Deze Ken Arok is niemand anders dan de „Geest". Hij is Wisjnoe. En al zijn lotgevallen zijn een legende van de menswording en de incarnatie (de vleeswording van een god). Daaraan kan niet de minste waarde als geschiedenis gegeven worden.
In het beste geval zou er een koning zijn geweest, die Arok heette. Wat er met hem gebeurd zou zijn en wat hij gedaan zou hebben, is kort te vertellen.
Hij moet de zoon van eenvoudige lieden geweest zijn. Hij was wijs en verstandig en moedig. En daarom wist hij zich koning te maken van Toemapel. Hij doodde namelijk de koning van het land, Toenggoel Ametoeng en trouwde zijn „Ken" (koningin) Dèdès, die een incarnatie zou zijn van Dewi Sjri, de vrouwlijke Wisjnoe. Later huwde Arok nog met „Ken" Oemang, die de moeder werd van een zoon. Deze heette Tohdjaja (= de sterke mens, kortweg: de mens).
In 1220 zou Arok vazalvorst van Daha geworden zijn. Hij veroverde stukken van het rijk Djanggala en maakte zich ook vrij van Kadiri. Toemapel was immers een vazalstaat van Daha of Kadiri. Dat was gemakkelijk, omdat de vorst van Kadiri het oude geloof in Wisjnoe had verlaten en toen door zijn eigen volk verraden werd. Arok stichtte zijn hoofdstad, die hij Koetaradjah noemde. Dit zou het latere Singgosari zijn.
In 1222 maakte hij oorlog met Kadiri. De koning van Daha, Kertadjaja, vluchtte en doodde zichzelf.
Nu noemde Arok zich koning van Kadiri. Hijzelf bleef in Toemapel. In Kadiri stelde hij een vazal aan. Zijn titel werd nu Radjasa (= de vuurvlam, een naam van de Heilige Geest alweer).
In 1247 werd hij gedood door zijn stiefzoon Anoesapati (heer der mensen d.i. Sjiwa), een zoon van Toenggoel Ametoeng en Dèdès.

Dit zouden dan de feiten geweest kunnen zijn. Maar, zoals gezegd, waarschijnlijk is ook dit alles..... legende. De vorsten van Madjapait hebben de Pararaton doen samenstellen. Daarin moest hun goddelijke afkomst ook worden bewezen. **Legende.**

En zo werden, misschien een paar honderd jaar na hun eigen opkomst in Madjapait, de „Ken Arok"-verhalen verzonnen. Bij alle volkeren komen dezelfde figuren en legenden voor. Ken Arok is niemand anders dan de Menak-Djinggo (= de rode ridder). Deze Menak Djinggo is niemand anders dan de Parseval van Hindoestan en Perzië, die later de ridder van Noord-Europa is geworden. De naam Ken Arok betekent waarschijnlijk niets anders dan „de ere-vorst", „de roemrijke koning", „onze heer koning". Misschien betekent Ar ook „vuurhaard", misschien ook „gezant" en misschien enkel: „eerste" (aria, ario). Maar welke ook de betekenis is, het zijn allemaal namen van de godgeest, die neergedaald is op aarde en mens wordt.

Ook aan de jaartallen behoeft men weinig waarde te hechten. De oude sprook kan eenvoudig aan nieuwe feiten en personen vastgekoppeld zijn.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat het hele verhaal de vervolging van de Sjiwa-dienst door de Wisjnoe-dienst wil beschrijven.

De volgende vorst van Toemapel was volgens het verhaal Anoesapati, de moordenaar van Arok.

Maar Aroks zoon Tohdjaja doodde hem en werd zelf koning. Een jaar later (1249) werd hij weer gedood. Ook dit zijn legenden.

Er schijnt voortdurende burgeroorlog in Toemapel te zijn geweest. En misschien bedoelt de Pararaton, waaraan dit alles ontleend is, een godsdienstig verhaal te geven van deze strijd, die geheel het karakter had van een godsdienstoorlog in het eigen land, welke met afwisselend succes gevoerd werd. Maar nog waarschijnlijker hebben wij te maken met niets meer dan een symbolische vertelling, zonder enig werkelijk feit. **Godsdienst-twisten**

De 5e, laatste, koning van Toemapel was Kartanegara. Hij schijnt werkelijk bestaan te hebben en een verlicht vorst te zijn geweest. Zelf legde hij zich toe op de wetenschap. **Kartanegara.**

Hij bestudeerde de spraakleer en de godsdienstige voorschriften. Ook schreef hij de **Radjapati Goendala.** Dit is een boek over het ontstaan van de mens en de wereld (kosmogonie).
Toch trok ook deze vorst op veroveringen uit, ook buiten Java. Dan werden de javaanse troepen op expedities uitgezonden, die vaak grote oorlogs-ondernemingen waren. Daardoor vestigde hij het gezag van Toemapel, zowel op Java als op andere eilanden, vooral Soematra.

De Javanen op Sumatra.

Reeds eeuwen eerder (8e eeuw) waren Hindoes en Javanen naar Soematra getrokken. Zij hadden zich daar gevestigd en noemden het land Soematram of Soemataram (= de heilige moeder d.i. het vaderland). In het palembangse en de Lampongs, langs de grens van het huidige Benkoelen, langs de Batang Hari vormden de edelen sterke bentengs met stenen wallen. Daar woonden zij met hun volgelingen. Zij waren echte roofridders, leefden van plundering en roof van de dunne bevolking, de weinige kooplieden en nog zeldzamer reizigers. Ook waren zij de Batang Hari opgetrokken naar het land van de Maleiers. Dit was Menang Kabau. De hoofdplaats was Pagarroejoeng.

Roofridders.

In hun burchten langs de grote rivieren (Moesi, Komering, Lematang, Batang Hari, Tambesi) leefden deze roofridders vrij en fier, als kleine koningen. Enkele hadden zelfs kleine rijkjes gevormd en vandaar verspreidde zich de beschaving van Java ook op Soematra. Onderling voerden deze vorstjes voortdurend strijd en oorlog.
In de loop van de eeuwen hadden zij ook voortdurend aanraking met het oude vaderland Java. Zo komt het, dat de maleise bevolking van Zuid- en Midden-Soematra heel wat javaans bloed in de aderen heeft. Zij behoorden reeds vanzelf tot één zelfde stam. Nu vermengden zij zich weer opnieuw met elkander.

De 20-jarige Oorlog.

Toen Oost-Java (Toemapel) zich ontwikkelde en sterk werd, wilden zijn vorsten ook over deze soematraanse halfbroeders gezag voeren. Met de handel alleen was men niet tevreden. Telkens waren al pogingen gedaan, om Zuid-Soematra te veroveren. Eindelijk, in 1275, begon koning Kartanegara een regelrechte oorlog. Duizenden javaanse soldaten werden ingescheept en naar Soematra overgevoerd.

Maar zo gemakkelijk was deze oorlog niet te winnen. De vrije Soematranen moesten werkelijk overwonnen worden, voordat zij zich onderwierpen.
In 1295, twintig jaar later dus eerst, kon de oorlog geëindigd worden genoemd. De troepen kwamen met buit terug. De vorst van Menang Kabau was tot vazal van Oost-Java gemaakt. Huwelijken werden gesloten tussen javaanse edelen en soematraanse edelvrouwen.

Andere Veroveringen.

In 1280 was Bali onderworpen geworden. De vorsten van Bali waren voortaan ook vazallen van Toemapel. Maar ook Pahang op Malakka, enkele eilanden in de Moloekoe en enkele streken op Borneo werden voor handelsdoeleinden schatplichtig gemaakt. Ook Soenda en Madoera erkenden het oppergezag van het steeds sterker wordende oost-javaanse handelsrijk.
Met Tjampa (Zuid-Anam) bestonden goede handelsbetrekkingen. Er was niet alleen een drukke handel tussen Tjampa en Singgosari (zoals Toemapel eigenlijk reeds lang heette), maar ook was de vorst van Tjampa gehuwd met een dochter van Kartanegara.

Dreigende Oorlog met China.

Ook met China werd in de aanvang een goede handel gedreven. Over en weer voeren javaanse schepen naar het noorden en kwamen chinese schepen in de javaanse havens aan. Allengs waren de chinese keizers gewend geraakt aan het ontvangen van javaanse gezanten. Maar Koeblai-Khan, die op de chinese troon kwam, was daarmede niet tevreden.

Koeblai-Khan.

Zoals hij Japan aan zijn gezag wilde onderwerpen, wilde hij ook de javaanse vorsten tot zijn vazallen maken. Van jaar tot jaar werd daarvoor aan koning Kartanegara door chinese gezanten de eis gesteld, dat hijzelf of een van zijn bloedverwanten naar China zou komen, om aan de keizer de hulde te brengen, die van een vazal verlangd kon worden. Koning Kartanegara ging daarop niet in. Eindelijk, in 1289, weigerde hij botweg en zond de chinese gezanten met die boodschap van zijn hof weg.
Koeblai-Khan had de eis niet uit ijdelheid gesteld. China was de machtigste staat van Azië geworden. Chinese handelaars bevoeren alle aziatische zeeën. Maar niet overal was het handeldrijven even gemakkelijk. Waar zelfstandige rijken waren, moesten haven- en handelsrechten betaald

worden. Daardoor was de handel niet altijd zo winstgevend als men wel wenste. Daarom wilden de chinese keizers over andere landen ook heersen. Dan konden zij aan die volkeren de wet voorschrijven en zelf de prijzen vaststellen.
Koeblai-Khan, een machtig heerser, die een geweldig leger had, geoefend in oorlogvoeren, geloofde dat hij een ieder kon dwingen.
De weigering van Kartanegara om zijn gezag te erkennen, verbitterde hem zeer. Hij verklaarde aan Singgosari de oorlog. Nu begon hij aan zijn uitrustingen. Schepen en troepen werden bijeengebracht. Maar Koeblai-Khan had ook oorlog te voeren met Mongolië en met Korea. Ook had hij het hoofd te bieden aan verschillende revoluties in China zelf. En het duurde jaren, voordat de chinese troepen op Java landden.

In die tijd waren de toestanden in Singgosari zelf geheel veranderd.

Samenzwering in Singgosari.

Daha had het nooit goed verkropt, dat het zijn onafhankelijkheid had verloren. Het streefde steeds naar de herkrijging van de vrijheid. Telkens waren er opstanden tegen het vreemde gezag geweest. Maar zulke uitbarstingen moesten mislukken bij gebrek aan leiders. Eindelijk zou Daha toch zijn volksman krijgen.

Aria Wiraradja.

Dit was een van de paleisgouverneurs van koning Kartanegara. Hij was een Dahaër en heette Aria Wiraradja. Deze was een goed vriend van de vorst van Kadiri, Djaja Katoeang, die tot vazal van Singgosari verlaagd was. Zij beiden spanden samen tegen de overweldiger. Maar er lekte wat uit van hun plannen. Koning Kartanegara, de omvang van het gevaar niet beseffende, geloofde, dat het genoeg was, Wiraradja uit de buurt te zenden. Hij maakte hem gouverneur van Madoera. Vorst Djaja Katoeang was door het huwelijk van zijn zoon met een dochter van Kartanegara nog familie van dezen.
De koning van Singgosari had het ongeluk zijn rijksbestuurder en raadsman Rajanata te verliezen. Hij ging heen en werd vervangen door Aragani, die niet in de schaduw kon staan van zijn voorganger. Aragani was daarentegen een volmaakt hoveling, die zich geheel naar de luimen van zijn vorst kon richten.

Wiraradja, te Madoera, had echter niet stil gezeten. Toen de oorlog in Soematra van jaar tot jaar tegen de verwachting in, voortduurde en Singgosari maar steeds van troepen ontbloot bleef, besloten Wiraradja en Djaja Katoeang in 1292 de grote slag te wagen. **Revolutie.**

Van twee zijden werd de hoofdplaats Singgosari van Daha uit beslopen. De toeleg gelukte. De singgosarise krijgslieden waren in volle strijd met de noordelijke invallers, niet wetende, dat langs de zuidzijde de vijand veel gevaarlijker kwam opdagen. **Val van Singgosari.**

Singgosari werd bij verrassing genomen, Koning Kartanegara werd hierbij gedood.

Zijn schoonzoon Raden Widjaja ontkwam en zwierf noordwaarts naar Soerabaja, vervolgd door de speurders van koning Djaja Katoeang. Hij wist echter uit te wijken naar Wiraradja. Hij had er namelijk geen kennis van, dat Wiraradja eveneens een samenzweerder was tegen Singgosari. Toch werkte Widjaja's komst aan zijn hof, Wiraradja's plannen in de hand. Hij had nl. slechts met Djaja Katoeang samengespannen om Singgosari te kunnen aantasten. Met Djaja Katoeang en Daha geloofde hij nu gemakkelijk spel te hebben. Wiraradja was eerzuchtig en trouweloos. Hijzelf wilde de vorst van geheel Oost-Java worden. **Raden Widjaja.**

Nu hoopte hij, met behulp van Widjaja zich van Djaja Katoeang te kunnen ontdoen. Immers zouden de lieden van Daha zich liever om hun eigen prins Widjaja dan om de vermetele Wiraradja scharen.

Het was een klein kunstje voor Wiraradja, om Djaja Katoeang in schijn met Widjaja te verzoenen. En intussen bleef hij de raadsman van de laatste. Toen Widjaja zijn invloed weer had teruggewonnen, liet hij deze aan de vorst vragen hem een stuk ontgonnen land te schenken voor het aanleggen van een stad. Zo geschiedde.

Widjaja trok met zijn volgelingen heen en bezette een landstreek, bezuiden het tegenwoordige Modjokerto.

Men stichtte er een desa en noemde die Madjapait (of Modjopait). Dit was de kern van het grootste javaanse rijk in onze vaderlandse geschiedenis. Widjaja ging zelf te Madjapait wonen. Kort later voegde zich Wiraradja daar bij hem met een luisterrijk gevolg van weerbare Madoerezen. **Stichting van Madjapait.**

Koning Djaja Katoeang moet van die overkomst gehoord hebben. Maar hij schijnt aan een bezoek van Wiraradja gedacht en er verder te weinig aandacht aan gegeven te hebben.

Nog eens Wiraradja.

Wanneer de verhalen, die er omtrent **Wiraradja** lopen, alle waarheid inhouden en de feiten precies vertellen, zoals ze hebben plaats gehad, dan moeten wij in hem **een buitengewoon staatsman** zien.

Hij spande eerst samen met Djaja Katoeang tegen Singgosari, waarbij zijn eerzuchtig plan niet alleen gelukte, maar waarbij hij zelfs zó wist te werken, dat men er te Singgosari niet van overtuigd was, ook in hem een samenzweerder te moeten zien.

Toen nu Singgosari gevallen was, ging hij er dadelijk toe over, om Daha's vorst weg te dringen. Hiertoe moest Widjaja een rol spelen. Wiraradja's politiek was het telkens een sterke tegenstander voor een minder sterke te verdrijven, om eindelijk voor zich Oost-Java's troon te kunnen bemachtigen. Maar hij vreesde, dat Djaja Katoeang toch te sterk zou blijken. Enerzijds was hij bereid, om met al zijn madoerese troepen Widjaja bij te staan. Daartoe liet hij telkens madoerese gezinnen naar Madjapait overkomen en zich daar vestigen. Zo kreeg hij langzaam-aan zijn gehele legermacht op Java, zonder dat het erg de aandacht van Daha's vorst trok. Hijzelf bleef ook vaak voor langere tijd te Madjapait wonen. Maar nu en dan keerde hij naar Madoera terug, om niet al te opvallend te werk te gaan.

Intussen had hij nog een ander plan uitgewerkt. Wetende, dat de chinese keizer Koeblai-Khan een oorlog tegen Java voorbereidde, zond hij naar de mongoolse heerser een boodschapper, om hem te melden, dat Java geheel van troepen ontbloot was door de zich nog steeds rekkende oorlog op Soematra. Hij liet de keizer echter niet weten, dat Kartanegara gestorven was. Want hij wenste de chinese troepen op Java voor zijn eigen doel te gebruiken.

Het was ook weer Wiraradja, die het krijgsplan voor de chinese troepen uitwerkte.

De Chinese Oorlog.

Midden 1292 vertrok de chinese vloot met duizenden soldaten aan boord uit China. Hij kwam op de Karimataeilanden aan. Kort later was hij te Belitoeng. Hier werd

lang vertoefd. Een groot aantal kleine boten werd hier gemaakt. Daarmee wilde de vijand de javaanse rivieren opvaren, zoals door Wiraradja aangegeven was. Aan boord bevonden zich chinese handelaars als gidsen. En zo zette de vloot koers naar de Karimon-Djawa eilanden.
Hier kwam weer een bode van Wiraradja bij de vijandelijke admiraal. Het krijgsplan werd nu ontwikkeld. Het heeft de schijn, alsof Wiraradja landverraad pleegde, maar het was niet zo. Hij had zijn plannen goed beraamd. Als de vijandelijke troepen hun werk gedaan hadden, zou hij wel weten hoe met hen af te rekenen.
Een deel van de chinese troepen landde te Toeban. Een ander deel te Sedajoe-Lawas. Terwijl de vloot naar de mond van de Brantas doorvoer, zuiverden de gelande soldaten het noordelijk gebied, om de hoofdlanding in het soerabajase gemakkelijk te maken.
Waren de troepen eenmaal geland, dan zou men deels de Brantas opvaren, deels langs de oevers opmarcheren naar Daha.
Een deel van de troepen, die, welke te Sedajoe landden, ging dwars over het land naar Madjapait. De bedoeling was zich hier met de troepen van Widjaja te verenigen.

Widjaja Rebel.

Nu was het grote ogenblik voor Wiraradja gekomen. Hij liet Widjaja aan Djaja Katoeang mededelen, dat hij hem niet meer als vorst erkende. Tegelijkertijd deed de rebel te Madjapait aan de chinese opperbevelhebber, admiraal I-Hei-Mi, weten, dat hij zich als onderdaan van keizer Koeblai-Khan beschouwde. Dit was een krijgslist, zoals later blijken zal.

Slag van Patjekan.

De chinese bevelhebber, zich nu sterk genoeg wanende, voer de Brantas op naar het zuiden en wierp bij Patjekan zijn troepen aan land. Hier verenigden zij zich met de landtroepen. Nauwelijks was dit gebeurd of een sterke vloot van Daha kwam opdagen. Het waren vele, grote schepen. En men begon het gevecht tegen de Chinezen. Maar zowel van de landzijde als op de rivier zelf aangevallen, raakte de dahase vloot in verwarring en begon te wijken. Het werd een volkomen nederlaag. Duizenden Dahaërs vluchtten op de beide oevers en werden daar gedeeltelijk ook in de pan gehakt. Bijna alle schepen vielen de vijand in handen.
De chinese troepen trokken de vluchtenden achterna en gingen zo het binnenland in. Maar een sterke macht werd

te Soerabaja achtergelaten. Daardoor was het chinese leger in tweeën gescheiden. Dit bevorderde de plannen van Wiraradja.

Gevecht bij Madjapait. De wijkende Dahaërs waren echter niet vernietigd. Zij trokken op Madjapait aan. Het doel was Widjaja te tuchtigen voor zijn afval en opstand. Deze was niet sterk genoeg, om zich zonder hulp staande te houden. Hij zond daarom een dringende boodschap om hulp naar de chinese bondgenoten. Generaal Kan Hsing kwam hem dan ook te hulp. In het nu volgende gevecht bij Madjapait werden de Dahaërs opnieuw verslagen.

Daha genomen. Nu trokken de Chinezen, gesteund door de singgosarise en madoerese troepen, van drie kanten naar Daha op. In de vlakte voor de hoofdstad werd verwoed gevochten. Het was de beslissende slag. Duizenden sneuvelden. De stad lag voor de vijand open.

Generaal Pi, de chinese opperbevelhebber drong de kraton binnen en koning Djaja Katoeang werd gevangen genomen.

Ommekeer. Het werd nu tijd voor Wiraradja en Widjaja, om zich van de Chinezen te ontdoen. Reeds begonnen dezen te vermoeden, dat niet alles in orde was met hun bondgenoten. Zij hadden natuurlijk eindelijk bemerkt, dat koning Djaja Katoeang niet koning Kartanegara was, die Koeblai-Khan had beledigd.

Toch gelukte het Widjaja om naar Madjapait terug te gaan. Een deel van de chinese troepen vervolgde de gevluchte kroonprins, zoon van Djaja Katoeang. Een ander deel was te Daha achtergebleven. Een derde deel trok naar Madjapait, om Widjaja op te zoeken. Deze, verbonden met Wiraradja, viel met zijn troepen de Chinezen echter op het lijf, nadat zij door een krijgslist de aanvoerders hadden gedood.

In verwarring vluchtten de Chinezen. De meesten werden echter te Madjapait zelf en te Tjanggoe, waarheen zij gevlucht waren, gedood.

De Chinezen verdreven. Intussen hadden de Chinezen de gevluchte kroonprins gevonden, gevangen genomen en naar Daha gebracht. Hier was nu de hoofdtroep van de Chinezen weer samen onder Pi en Kan Hsing. Nadat nu Widjaja en Wiraradja de vijanden te Madjapait en Tjanggoe hadden verslagen, trokken zij overhaast naar Daha op.

Hier werd nu bloedig gevochten. Generaal Pi werd verdreven. Voordat hij echter met zijn leger wegtrok, liet hij Djaja Katoeang en de kroonprins doden. Hij vreesde, dat ook zij samenspanden. En een groot aantal kinderen en ambtenaren van Katoeang nam hij met zich mee.
Ook daardoor hielp hij mee aan het welslagen van de plannen van Wiraradja. Diens vijanden werden aldus vernietigd.
Na weken van bloedige, dagelijkse gevechten, telkens weer door de troepen van Widjaja besprongen, bereikte Pi met het laatste restje van zijn leger de kust bij Tjanggoe, waar de chinese vloot geankerd lag.
Hij had duizenden soldaten verloren, ook al hadden de Chinezen voor tonnen gouds in Daha weten te roven.
Keizer Koeblai-Khan heeft van verdere vijandelijkheden jegens ons land afgezien.

Terugtocht naar Tjanggoe.

Waarom Wiraradja geen poging gedaan heeft, om voor zich de troon van Daha te winnen, is niet duidelijk. Heeft hij begrepen, dat zijn aanhang niet groot genoeg zou zijn? Was hij tevreden met de eer en het aanzien onder koning Widjaja? Voelde hij zich oud en moe? Men weet het niet. Hij heeft zich niet verzet, toen Widjaja zich uitriep tot koning van Madjapait, onder de naam van Kertaradjasa Djajawardana, de eerste vorst van Madjapait (1294—1309).

Widjaja Koning.

10. Madjapait in Opkomst.

De eerste tijden van het nieuwe rijk Madjapait waren zeer onrustig. Het duurde jaren, voordat de oorlogswoelingen bedaard waren.
Koning Kertaradjasa was overigens gelukkig in zijn regering. Hij wist Daha (Kadiri) en Toemapel (Djanggala) met elkander te verzoenen. De hoofdstad Madjapait breidde zich natuurlijk snel uit, nu daar het koninklijk hof gevestigd was. De gebouwen van baksteen verrezen er snel uit de grond.
De vorst had zijn vrienden niet vergeten. Hij beloonde ze allen op koninklijke wijze. Wiraradja maakte hij tot de aanzienlijkste persoon na hem zelf in het rijk, n.l. onderkoning van Loemadjang en een deel van Balambangan. Daar is hij ook rustig gestorven.

Nieuwe Aanraking met China.

In 1294 was intussen keizer Koeblai-Khan gestorven. Zijn opvolger was niet zo oorlogzuchtig. Hij zocht weer handelsaanraking met de buurlanden. Ook met Java. Chinese boodschappers kwamen naar Java, om nieuwe handel voor te stellen. Madjapait zond ook weer handelsvertegenwoordigers naar China (1297). Spoedig bloeide de handel tussen China en Java weer op.

Handel en Nijverheid.

Die handel was van grote betekenis voor beide landen. Hij maakte rijk. Vele javaanse geslachten kwamen er door op. Javaanse edelen werden grote kooplieden of grote ondernemers. De scheepsbouw bloeide op. De industrie kreeg nieuwe grondstof, terwijl de fabrikaten konden worden uitgevoerd en in China verkocht. Maar ook op andere wijze had die vrije handel betekenis. De fijne en hoge beschaving van China werd hier bekend. Vele gebruiken werden van Chinezen overgenomen; ook wetenschap en kunst hadden voordeel van de vredelievende aanrakingen. Ongetwijfeld hebben onze voorouders van de Chinezen geleerd zijde te winnen van de zijdewormen.

Weldra werd geen chinese zijde meer ingevoerd, maar wel javaanse zijde uitgevoerd. De kleding van de rijken in Madjapait werd sierlijk en kwistig. Eigen zijde en ingevoerd satijn en fijne tafsoorten werden veel gedragen. Men leerde nu op Java ook het chinese porselein kennen, gebruikte porselein-servies.

De chinese handelaars brachten ook eigen en japanse bronzen naar Java; ook zilver en goud uit Malakka en Borneo. Daartegenover werden de javaanse havens **Toeban, Sedajoe Lawas** en **Tjanggoe** opnieuw handelssteden van betekenis. De producten van de landbouw werden er in magazijnen opgestapeld, wachtende op inlading in de schepen, zoals: rijst, vezels, peper, specerijen, bonen en erwten. Vele van deze producten werden door de javaanse schippers en koopvaarders uit west en oost gehaald.

Groot was ook de handel in levend vee en andere dieren. Paarden, runderen, olifanten, papegaaien en paradijsvogels vonden altijd kopers op de markten in China.

De opkomende textiel-nijverheid leverde katoenen en zijden weefsels, de metaal-industrie gedreven koperwerk en wapens; de juwelierskunst gouden en zilveren artikelen; andere

kunstnijverheid matten en vlechtwerk, bewerkt ivoor, rhinoceros-hoorn en schildpad. Houtsoorten en houtsnijwerk werden uitgevoerd. Zwavel van Java's kraters was gezocht in China. En zwavelwinning werd een bedrijf op Java.
Niet alleen bloeiden verschillende takken van industrie op, maar ook het rijk won bij de handel. Toenemende rijkdom van de burgers bracht meerdere belasting, terwijl in de havensteden in- en uitvoerrechten werden geheven. De handel bracht ook andere kooplieden naar Java. Vele hoogboordige schepen lagen vaak in de havens, wachtende op gunstige wind om uit te zeilen.

Terwijl aldus langzaam weer evenwicht kwam in het land en ook het binnenlandse marktwezen door handel en industrie begon te bloeien, stierf de eerste vorst van het opkomende Madjapait in 1309. Zijn zoon Djajanegara volgde hem op. Hij was pas 14 jaar oud. Zo jong, werd hij de speelbal van zijn rijksbestuurder Mahapati. Djajanegara's moeder was Dara Petak, een van de soematraanse prinsessen, die met het javaanse leger waren mee teruggekomen en die de koning gehuwd had. Zij was een begaafde vrouw, die door koning Kertaradjasa tot landvoogdes in Daha was aangesteld. Maar haar zoon Djajanegara had niet de gave, zich bemind te maken.

Troebelen.

Zijn wispelturigheid en de wreedaardige achterdocht van de rijksbestierder deden verschillende opstanden ontstaan. Zij konden onderdrukt worden, maar het aantal vijanden van de koning groeide voortdurend. Bij een paleisschandaal werd Mahapati gedood. De koning moest vluchten. Een van zijn wachtofficieren, **Gadjah Mada**, redde de troon voor hem, door de usurpator Koti te verdrijven.
Gadjah Mada zullen wij weldra weer ontmoeten. Voor de dienst aan de vorst bewezen, werd hij rijksbestierder in Kadiri gemaakt. Deze keuze was Djajanegara's verstandigste daad.
De koning zelf werd kort daarop doorstoken (1328) door zijn lijfarts Tandja, die door de vorst diep beledigd was. Volk noch adel was erover verdrietig. Men was deze zwakke, zelfzuchtige vorst en zijn onrustige regering moe.

Vrouwenbewind.

Zijn oudste zuster Bhreng Kahoeripan volgde hem als koningin op. Zij was een dochter van een singgosarise prinses, huwde Raden Tjakradhara, een van de madjapaitse

ridders, die voortaan Kertawardana heette, en noemde zich zelf als koningin Djajawisjnoe-wardani. Haar jongere zuster, Bhreng Daha, huwde met Widjajaradjasa, heer van Wengker, een aanzienlijk kadiries edelman. De koningin bezorgde de staatszaken met haar en een tante van beiden.

Boeddhisme. In deze tijden (14e eeuw) maakte het boeddhisme geleidelijk vorderingen op Java. Naast het wisjnoeisme werd het sjiwaisme meer geduld dan voorheen. Vermoedelijk ook onder **chinese** invloed verfijnde zich dit sjiwaisme tot boeddhisme. Hier en daar verrezen boeddhistische kloosters. De vorsten van Madjapait waren het boeddhisme niet slecht gezind. Zelfs werd de Boeddha in hun beelden uitgebeiteld. Een der vrouwen van koning Kertaradjasa trok zich zelfs als boeddhistische non in een klooster terug. Zij was Ratoe Pradjaparamita, de tante van de beide koninklijke zusters, die de staatszaken meehielp besturen, had grote invloed op de staatkunde en stierf in 1350.

Gadjah Mada. In de regeerperiode van koningin Djajawisjnoe-wardani werd een figuur groot, die een van de opbouwers van Madjapait moet worden genoemd. Dit was **Gadjah Mada** (= de wijze olifant; de diernaam geeft de wahana van de beschermende geest aan, gelijk wij nu weten).
In 1331 had Gadjah Mada door zijn moedig en voortvarend optreden een opstand in het oosten onderdrukt. Als beloning voor zijn trouw en beleid werd hij tot Patih Amangkoeboemi benoemd. En nu, als rijksbestierder, tevens procureur-generaal, kreeg Gadjah Mada gelegenheid zijn grootheid te tonen.
Hij was een schitterende figuur en verdient de verering van heel het nageslacht. Als rijksbestierder en rechter toonde hij zijn helder verstand, zijn trouw en eerlijk karakter. Als veroveraar zijn moed en dapperheid. Als staatsman zijn oprechtheid en scherp inzicht. Daarbij was hij eenvoudig en liefdadig. Wie hem kende, hield van hem.
Zijn ideaal was Madjapait te maken tot een machtig rijk, heersende over alle eilanden van de archipel. Hij was een koene zoon van zijn tijd. Die tijd was Java's grootste tijd. Ons volk leefde op en wilde zich uitbreiden. De handel had de volksenergie ontplooid. De Javaan van de 14e eeuw voelde zich wereldveroveraar. In Gadjah Mada was ons volk op

het edelst gekristalliseerd. Gadjah Mada maakte een veroveringsplan op en rustig begon hij aan de uitvoering daarvan. Hij wist ook zijn helpers uitmuntend te kiezen, geleid door zijn gezond verstand, dat weerstand bood aan vleierij. Hij zou ook de madjapaitse zonnekoning, Hajam Woeroek, als rijksbestierder ter zijde staan. Onder het bewind van deze vorst en diens moeder, de mooiste figuren op de troon van Madjapait, heeft Gadjah Mada van Madjapait in waarheid een wereldrijk weten te maken.
In het volgende hoofdstuk zullen wij het over de veroveringen en de expansie (= uitbreiding) van Madjapait hebben.
In 1334 werd **Hajam Woeroek** (= de Jonge Haan) geboren **Hajam Woeroek.**
Zijn moeder trad als vorstin af in naam, maar bleef de voogdes van Hajam Woeroek en dus de regeerster van Madjapait.
Nauwelijks 16 jaar, de meerderjarigheidsleeftijd, werd hij in 1350 koning over het machtigste rijk in de archipel.

11. Madjapait onder de Zonnekoning.

Nog vóór de geboorte van koning Hajam Woeroek begon **Handelsgebieden.**
Gadjah Mada aan de uitvoering van zijn voorgenomen veroveringen. De madjapaitse rijkskanselier beoogde daarmee natuurlijk niet alleen een vergroting van grondgebied. Wat zou men daaraan hebben? Het was alles een kwestie van handel en industrie. De industrie leefde op. En deze had steeds meer en steeds nieuwe grondstof nodig. Zo had men behoefte aan tin. Die was te vinden op Belitoeng, op Banka, in Kedah op Malakka. Men had specerijen nodig: peper, nagelen, foeli. Die waren te halen van Lampoeng, van de Moloekoe (of Maloko). Men had katoen nodig. Die was van Palembang te betrekken, van de streken aan de Teba (Tebo) en de Batang-Hari. Het leger en de rijken in Madjapait vroegen steeds meer getemde en afgerichte olifanten. Die moesten uit Midden-Soematra komen. Paarden werden gezocht op Larang-Toeka, Soembawa, Soemba, Timor. Siervogels leverden vele eilanden in het oosten en Nieuw-Guinea. Zilver en goud, ook koper en edelstenen of halfedelstenen werden gevonden in West-Soematra, Perlak, Pasei, in West-, Zuid- en Oost-Borneo. Andere kuststreken leverden mooie, gezochte houtsoorten. Weer andere kusten en eilanden, ook binnenlanden, hadden grote voorraden

bosproducten, zoals rotan, harsen, gommen, getah. Meer ontwikkelde streken, zoals Bali, Menangkabau, Pane, hadden reeds fabrikaten of halffabrikaten, zoals matten, weefsels, vezelstoffen, etc. Weer andere gebieden leverden tabak, zoals Noord-Borneo.

Imperialisme.

De madjapaitse industrie had al die dingen en stoffen nodig. En de madjapaitse handelaren voeren met hun schepen uit, om ze te halen of om de eigen waren te verkopen. Maar natuurlijk was men daarbij afhankelijk van al die vorstjes en staatjes. Als de kooplieden in zo'n landje hoge prijzen wilden maken, verkochten zij hun waren niet, maar bewaarden ze. En ook begunstigden zij de concurrentie. In gebieden, waar het volk nog weinig ontwikkeld was, kon men het vaak er niet toe krijgen, om producten in te zamelen of dieren te jagen en te vangen. Dan moesten de javaanse schepen dikwijls weer leeg wegvaren met verlies.

Gadjah Mada wilde aan dit alles een einde maken. Hij wilde, dat de industrie en de handel van Madjapait steeds de artikelen en stoffen had, die nodig waren. Daarvoor moest Madjapait in al die handelsgebieden de baas zijn. Dan kon men concurrenten weren, het volk bevelen en de industrie in die streken regelen. Gadjah Mada wilde de handel en de industrie van Madjapait onafhankelijk maken van al die landjes en staatjes. Daarvoor moest Madjapait daar heersen. Madjapait moest met al die streken één groot rijk vormen. Dat was Gadjah Mada's grootse droom. Zulk streven om één groot rijk te vormen, één **imperium**, noemt men **imperialisme.** Onder Gadjah Mada werd de staatkunde van Madjapait, dat krachtig uitgroeide door de binnenstromende rijkdom **imperialistisch.**

Eerste Veroveringen.

In het eerste derde gedeelte van de 14e eeuw werden **Dompo, Bali, Badahoeloe,** (op Bali), **Kangean, Madoera, Soembawa, Lombok, Balambangan** (Oost-Java) en een deel van zuidwest Selebes **(Boegis, Bone, Mandar, Badjo)** veroverd.

Generaal Nala.

De rijkskanselier werd bij die veroveringen krachtig geholpen door generaal **Nala,** die in deze tijden beroemd werd door zijn beleid en dapperheid, zoals naast hem nog velen van zijn onderbevelhebbers.

De verovering van **Bali,** dat een sterk rijk was, viel samen met de geboorte van koning Hajam Woeroek, dus in 1334.

Op Bali waren verscheidene staten. De machtigste was Badahoeloe. Zij leefden min of meer in bondgenootschap. Hieraan waren vele kleinere eilanden onderworpen; ook streken op Selebes. Bovendien heerste het Balische Bondgenootschap, dat ook een drukke handel dreef, over Balambangan en Madoera. Door de verovering van Bali, na bloedige gevechten, vielen ook al die door Bali onderworpen streken in handen van Madjapait.

Toenemende Macht.

Met steeds meer kracht zette de rijkskanselier na de geboorte van Hajam Woeroek zijn veroveringen voort. Overal werden javaanse soldaten heengezonden. Overal gingen de madjapaitse oorlogsvloten heen. Overal werden madjapaitse volkplantingen gevormd.
Madjapait werd een koloniserende aziatische mogendheid. De invloed van Madjapait werd in de gehele archipel gevoeld en erkend. Toen koning Hajam Woeroek in 1389 stierf, strekte zijn rijk zich uit van Lamoeri en Barat (Atjeh) tot Onin en Kowiai (Nieuw-Guinea). En Madjapait was nog altijd bezig zijn imperialistisch ideaal te vervolmaken.

Soematra.

Javaans gezag werd erkend in **Lamoeri** of **Lambri**, in **Barat**, **Samoedra**, **Perlak**, **Lawas**, **Tamiang** en **Haroe** (in Atjeh). Langs de westkust bezette Madjapait **Baroes** (Tapanoeli) en **Mandahiling**. De **Lampoengs** in het zuiden waren schatplichtig. In het binnenland waren **Kawai**, **Menangkabau** en **Teba** (Tebo) onderworpen. Aan de oostkust waren **Palembang** (veroverd in 1377), **Djambi**, **Darmasjraja** en **Kandis** (Indragiri) onderworpen. Langs de **Kampar**, de **Siak** en de **Rokan** waren bloeiende javaanse volkplantingen. Noordelijker waren ook **Pane** (Panai) en **Poelau Kampe** veroverd.

Malakka.

Uitgestrekte gebieden op Malakka werden beheerst, zoals **Kelang**, **Kedah**, **Kelantan**, **Semong**, **Pahang**, **Tringgano**, **Djero**, **Kandjapinisan**. Kleinere volkplantingen waren die van **Toemasik** (Singgapoera), **Oedjoeng Tanah**, **Doengoen** en **Sang Hyang Oedjoeng**.

Eilanden

Van de eilanden tussen Soematra, Malakka en Borneo waren de meeste madjapaits bezit: **Banka**, **Belitoeng**, **Karimata**, **Lingga**, **Rio**, **Boelan**, **Bintan**, **Pemanggil**, **Poelau Tinggi**, **Tioeman**, de **Anambas**-eilanden, de **Natoena**- of **Serasan**-groep en de **Tambelan**-eilanden.

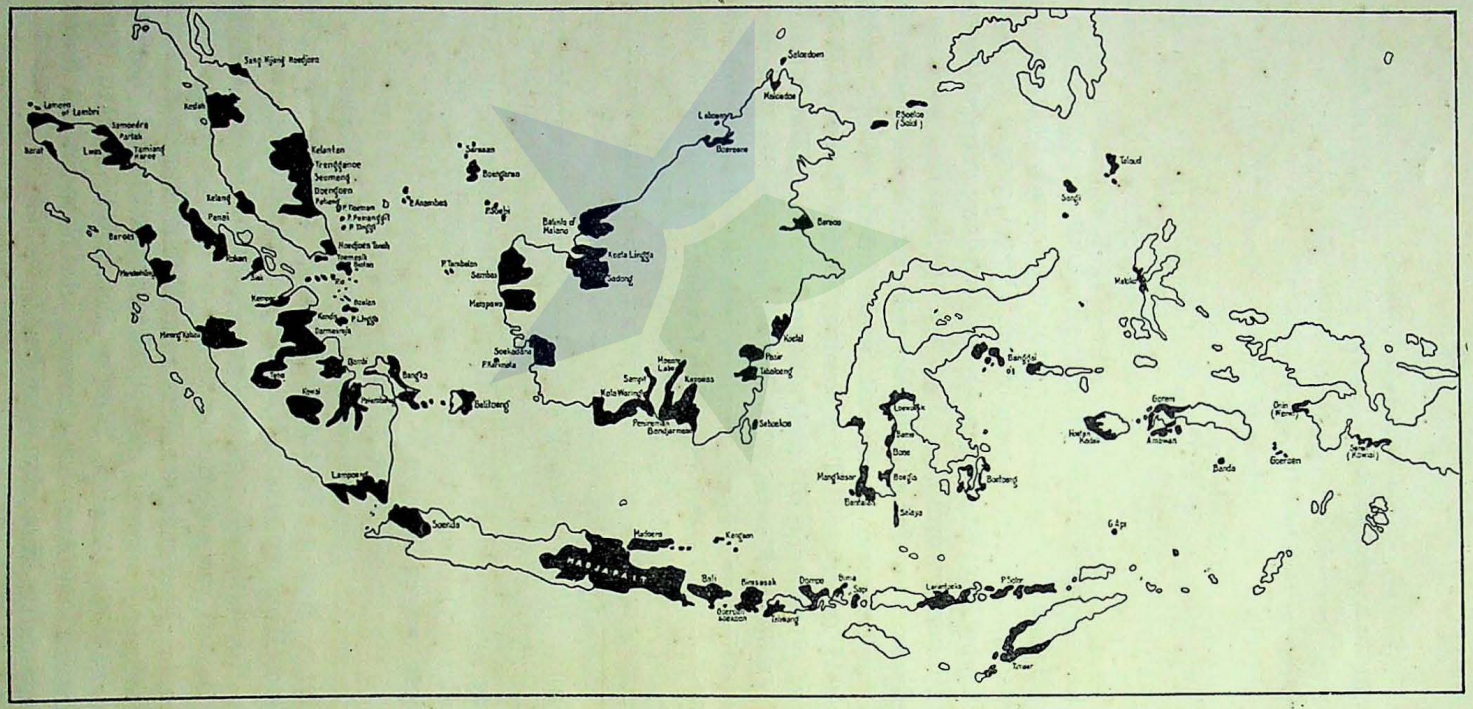

Madjapait in de 14e en 15e Eeuw.

Op Borneo zelf beheerste Madjapait grote gebieden in **Boeroene** (Broenai), aan de Redjang **(Malano** of **Balinau)**, aan de Batang Loepar **(Sedoe** of **Sadong)**, aan de Lingga **(Koeta Lingga)**; in Sambas aan de Landak **(Mampawa)**. Zuidelijker was een groot gebied **(Soekadana)** en aan de zuidkust tot diep in het binnenland **(Koeta Waringin, Sampit, Moeara Labai, Kapoeas, Peniraman, Bandjermasin)** langs de rivieren Sampit, Mentawei, Kapoeas, Barito madjapaits bezit. Aan de oostkust beheerste het javaanse rijk **Tabalong** (Amoentai), **Pasir, Koetei, Berao.** **Borneo.**

Van de eilanden, om Borneo heen gelegen, behoorden aan Madjapait: **Maloedoe** in het noorden, **Laboean, Seboekoe** of **Sawakoe** (oostelijk van Poeloe Laoet) en de **Solot** (Soeloe)-Archipel.

Bali met **Lwa-Gadjah** en **Badahoeloe** en het eiland **Penida** of **Goeroen** waren madjapaits gebied geworden, gelijk wij zagen. Evenzo **Lombok** met de landschappen **Birah** en **Sasak.** Op **Soembawa** waren **Dompo, Taliwang** en **Bima** veroverd. Voorts **Sape. Larangtoeka** was een javaanse nederzetting geworden. De **Solor-** en **Alor**-eilanden en een goed deel van de **timorse kust** erkenden madjapaits gezag. **Kangean** was tegelijk met Bali veroverd. **De Oostelijke Eilanden.**

Op het wilde Selebes werden kuststreken bezet. Namelijk **Mandar, Mangkasar, Bantayan, Boegis, Bone, Badjo, Loewoek.** De eilanden om Selebes waren van meer betekenis voor de madjapaitse handel. Daarom waren **Salaya** (Saleier), de **Boetoeng**-groep (Boeton, Moena), de **Banggai**-eilanden en de voornaamste **Sangir** en **Talaud**-eilanden in bezit genomen. **Selebes.**

In de oostelijk gelegen archipel had Madjapait ook overal voet gezet. Van groot handelsbelang waren de **Ambwan** (Amboina, Ambon) eilanden, **Banda, Goran** (Seran), **Goeroen;** vooral echter **Maloko (Moloekoe)** en een stuk van de tegenoverliggende **ternataanse kust.** Van enig beduiden, voornamelijk door bosproducten en dieren, waren **Hoetan Kadali** (Boeroe), **Goenoeng Api, Onin** (Wiranin) en **Seran** of **Kowiai** (Nieuw Guinea). **De Moloekoe.**

Soenda in het westen van Java erkende eveneens min of meer het madjapaitse gezag. Hajam Woeroek's eerste vrouw was een soendase prinses, dochter van Praboe Wangi. Zij was in 1356 met groot gevolg, begeleid van haar vader, te Madjapait gekomen. Maar door een misverstand ontstond **Soenda.**

er tussen de Soendaërs en de lieden van Madjapait een bloedig gevecht. Vorst Prâboe Wangi stierf voor de poorten van de stad. Zijn dochter is maar kort de vrouw geweest van Hajam Woeroek. Zij stierf spoedig later, waarna de koning huwde met prinses Soesoemadewi van Wengker.

Staatsinrichting. Het is nodig vluchtig na te gaan hoe het grote rijk bestuurd werd.

De eerste man in het rijk en de rechterhand van de koning was de geniale Gadjah Mada. Onder hem waren de vier ministers (van oorlog, van binnenlandse zaken, van buitenlandse zaken en koloniën en van justitie). Inderdaad nam Gadjah Mada dikwijls de arbeid van deze mantri's waar. De kratonzaken werden behartigd door de mantri-anom, een major-domo. De zaken van de handel waren toevertrouwd aan de sjahbander, eigenlijk een minister van handel. De zeezaken waren onder de laksjamana of vlootvoogd. De justitie werd uitgeoefend door de koning zelf. Maar de minister van justitie stond hem bij. En ook een opper-rechter en mindere rechters. Onder hen stonden de djaksa's. Deze moesten ook de politie behartigen.

Het landsbestuur kende het eigenlijke rijk (de negara, de kern) en de buitenprovincies of mantjanegara. Over elke provincie stond een vazal of een gouverneur. Onder dezen en ook onder de minister in het rijk zelf waren de wedana's gesteld. En deze stonden boven de loerahs. Nu waren deze ambtenaren niet alleen burgerlijke ambtenaren. Zij waren ook legerofficieren. Het gehele volk was verplicht soldaat te zijn, als het nodig was. Er was dus een volksleger. De loerahs waren hoofdlieden over 100 (penatoes), dus zoiets als wat we nu een kapitein zouden noemen. De wedana's hadden 1000 man onder zich (penèwoes). Dus waren zij kolonels. De gouverneurs eindelijk waren generaals en hadden dikwijls legers van 10.000 en meer man onder zich. Zij waren kleine en fiere vorsten, ook dikwijls de zeevoogden. Uit hen zijn vele van de huidige regenten voortgekomen. Boven het leger stond de minister van oorlog (toemenggoeng). Zo'n groot rijk had natuurlijk belastingen nodig. Deze werden opgebracht òf als schattingen òf als aandeel in de oogst. De geestelijken waren belast met de inning van die belastingen. Zulke geestelijken mochten dan echter geen godsdienstig werk meer doen. Terecht werd er voor gezorgd, dat de godsdienst buiten de staatkunde bleef.

De geestelijken hadden ook te zorgen voor het onderhoud van mausolea en andere staatsgebouwen. Daardoor kregen zij dikwijls vrije gebieden (perdikan) of een deel van de belastingen. Eindelijk moest de geestelijkheid ook voor het onderwijs zorgen. Koning Hajam Woeroek wenste, dat niemand in zijn rijk analfabeet zou zijn.

Belastingen.

De vorst trok 10% van de opbrengst van de grond. Gewoonlijk **in natura** (= in producten). Deze producten werden in pakhuizen opgeslagen. Dit was de enige grondbelasting. Andere belastingen waren: weg- en riviertollen, dijk- en wegbelasting, havenrechten, douane-rechten. Ook bestond er voor enkele bedrijven een bedrijfsbelasting. Eindelijk werden herendiensten geheven voor onderhoud van wegen, bruggen en staatsgebouwen. Hiertegenover was de vorst verplicht voor de bescherming en verdediging van het rijk te zorgen.

Welvaren. en Opbloei.

De belastingen en andere inkomsten kwamen goed binnen in Madjapait. Opstanden vielen niet te dempen. Oorlogen werden bekostigd uit de schattingen, welke de overwonnenen werden opgelegd.

Madjapait was daarom rijk. Het volk was welvarend. Er was voedsel voor iedereen. Overal verrezen paleizen en andere (godsdienstige) bouwwerken. Het hof van Hajam Woeroek was weelderig. Grote feesten werden gegeven. De koning had vele ambtenaren. Hij zelf ging vaak op reis door zijn gebied op Java. Een groot leger was steeds onder de wapens. Van heinde en ver kwamen kooplieden en andere vreemdelingen.

De handel bloeide. En doordat er weinig armoe was, bleef de misdadigheid gering.

Madjapait was een grote stad geworden. Het was omringd door een wal van bakstenen. Daarin waren poorten aangebracht met ijzeren deuren.

In de stad verrezen fraaie gebouwen, meest van steen met houten vloeren, om de aloen-aloen, om de markt en elders. Op de marktplaats werd eens per jaar de grote legervergadering gehouden, tegelijk een parade. Voor het paleis van de vorst was het tournooi-veld (aloen-aloen) voor de ridderspelen. Aan dit veld stonden de loge van de koning, de sitinggil, de rechtszaal, de audientiezaal, godsdienstige

gebouwen, ambtenaren-woningen, wachthuizen voor krijgsvolk, etc.
Chinese schrijvers roemen de schoonheid van de gebouwen, de rijkdom van het volk en de sierlijkheid van kleding en wapening.
Madjapait bezat ook buiten de stad een uitgestrekt feestterrein, waar het volk vaak onthaald werd op voedsel en spel (panem et circenses).
Wetenschap en kunst bloeiden. Aan het hof waren de geleerden en dichters altijd welkom. De beroemdste dichter was **Prapantja.** Hij dichtte o.a. het mooie lofdicht op koning Hajam Woeroek, getiteld Nagarakrtagama (1365). Een ander dichter was **Tantoelar.** Koning Hajam Woeroek zelf heeft ook goede gedichten geschreven.
Niet alleen Madjapait bloeide. In het binnenland werden **Kadiri** (Daha) en **Singgosari** rijk. Aan de kust groeide **Toeban** tot een grote handelsstad uit. Evenzo **Gresik** en het jonge **Soerabaja. Tjanggoe** had zijn betekenis nog niet verloren.

Dood van Gadjah Mada en Hajam Woeroek.

Een grote slag trof het rijk door de dood van Gadjah Mada in 1364. Maar zijn geest bleef leven. En koning Hajam Woeroek was zelf uit Gadjah Mada's school.
De grootste slag kwam door de dood van de nog niet oude vorst zelf in 1389. Ook na zijn dood werd hij niet bekend onder zijn koningsnaam Sjri Radjasanagara, maar als **Sang Hyang Wekasing Soeka.**
Zijn opvolger was zijn neef en schoonzoon Wikramawardana, Maar een zoon van de koning bij een bijvrouw, Bhre Wiraboemi, welke zoon gouverneur van Besoeki was, kwam dadelijk in verzet tegen de nieuwe vorst. Hem was ook de onafhankelijkheid na de dood van zijn vader beloofd.
De imperialistische staatkunde van twee grote figuren als Gadjah Mada en Hajam Woeroek viel ineen onder opvolgers, die niet in hun schaduw konden staan.

12. Madjapaits Ondergang.

De opvolger van de grootmoedige en daadkrachtige koning Hajam Woeroek was een weifelmoedig man. Onder hem begon Madjapait, nog geen eeuw oud, te vervallen. Het machtige imperium brokkelde uiteen.

Wiraboemi werd onafhankelijk vorst van Besoeki en Balambangan. En in de gewesten buiten Java begon men te bemerken, dat geen sterke handen meer de teugels hielden. De kroonprins stierf in 1399, en de koning had nu genoeg van het moeilijke regeren. Hij had zich in godsdienstige dromerijen verdiept en wilde nu kluizenaar worden. In 1400 deed hij afstand van de regering. Te voor had hij nog een dwaasheid begaan. Zijn dochter Soehita, kind van een bijvrouw en gehuwd met een neef, maakte hij tot zijn opvolger.

Dadelijk kwam Wiraboemi in verzet. Want hij had hogere aanspraken op de troon van Madjapait dan Soehita.
De jonge en onervaren koningin stond dadelijk voor een gevaarlijke oorlog.
In Madjapait zelf was de rijke burgerij niet genegen haar bij te staan: De dwaze troonsopvolging bracht hun welvaren in gevaar. Madjapait had voor zijn handel en industrie alle krachten nodig tegenover de overwonnen buitengebieden. Een oorlog op Java kon die handel en die nijverheid enkel schaden. Malakka, een nieuw rijk, werd een gevaarlijke handelsconcurrent. De islam had zich daar vastgezet en maakte snel aanhang. In stee van zich nu aan de voortbouw van het rijk te zetten, had de afgetreden koning slechts gedachten gehad voor de belangen van zijn geslacht.
Was dus de burgerij afkerig van binnenlandse oorlog, ook aan het hof was een sterke partij tegen koningin Soehita gekeerd. Een gemalin van koning Wikramawardana was immers een zuster van Wiraboemi en Soehita's oudste broeder was Wiraboemi's schoonzoon.

De zesjarige Oorlog.

Madjapait zou onder gewone omstandigheden sterk genoeg geweest zijn, om Wiraboemi binnen korte tijd tot rede te brengen. Nu echter kreeg Soehita het zo te kwaad met haar oom, dat zij aftrad (1401) en haar vader, koning Wikramawardana opnieuw de troon beklom.
De oorlog, die nu volgde, duurde zes jaar en werd van beide zijden met grote wreedheid gevoerd. Maar eerst in 1406 gelukte het, Wiraboemi te verslaan, zijn hoofdstad te vernielen en te plunderen en hem zelf te doen sluipmoorden.

Verbrokkeling.

Wel was Wiraboemi nu gevallen, maar de prijs was hoog geweest. In Madjapait heerste verdeeldheid. In de koloniën en de overwonnen gebieden had men jaren lang niets van Madjapait's macht gemerkt.

Palembang werd geïslamiseerd en stelde zich onder Malakka. Broenei verklaarde zich vrij. Andere gebieden deden net zo. En de handel begon gevoelig te lijden. Om de macht hier en daar te herstellen, werden tegelijkertijd te veel handen aan de veldarbeid onttrokken. Terwijl men de macht buiten niet terugwon, kwam ook door misoogst in 1426 een gruwelijke hongersnood Madjapait's volk teisteren. Zeden verruwden. Waar rijkdom was, kwam armoe. Het imperium zakte uit zijn voegen: Alleen sterke en krachtige figuren hadden het kunnen opbouwen en in stand houden. Waar die ontbraken, was het met de grootheid gedaan. De rijkdom had velen slap en week gemaakt. De godsdienst begon door zijn engheid als een rem op de ontwikkeling te werken. Men verlangde naar een verandering van het geloof. Van deze tijd beginnen de godsdiensttwisten, terwijl de islam op Java langzaam veld won.
In 1428 stierf koning Wikramawardana.

Laatste Vorsten. Tot in het begin van de 16e eeuw kwam nu een reeks van even weinig betekenende vorsten, die wij niet zullen opnoemen. Van de lotgevallen van Madjapait is steeds minder en eindelijk niets meer bekend. Zoveel staat vast, dat godsdiensttwisten het rijk vernielden en dat eindelijk de islam zegevierde. Het laatste deel van het volk van Madjapait, dat zich tegen de nieuwe godsdienst tot het einde bleef verzetten, week deels uit naar Balambangan. Daar sneuvelden velen na hardnekkige strijd. Een ander deel stak over naar Bali. Het volk van Bali noemt zich nu nog „wong Madjapait". Het belijdt de oude godsdienst nog, maar zeer onzuiver. Het heeft nog een adat, die ongeveer die van Madjapait geweest is.

Verval van Madjapait. Ook weten wij, dat de stad Madjapait langzaam in verval geraakte. In ± 1540 was de veste zo goed als verdwenen. Een eeuw later was er zelfs geen spoor meer van over. Het is eerst in het jaar 1924 gelukt de plaats terug te vinden, waar zij gestaan had.

13. De Islam in ons Vaderland.

Drang naar een nieuw Geloof. Wij hebben reeds gezien, dat door de opbloei van de handel en de toenemende rijkdom in Madjapait een drang kwam, om van het oude geloof los te komen.

Dat gaat altijd zo.
Een godsdienstig stelsel beheerst de adat. Nu is zo'n adat eerst heel goed. Maar de mensen ontwikkelen zich, worden verstandiger en gaan dan de wereld anders zien dan vroeger. De adat doet dat echter niet. De adat heeft neiging, om te verstenen. En dan komt er strijd van de kinderen tegen de adat van de ouders. Als de ontwikkeling lang en ongestoord voortgaat, komt eindelijk een ogenblik, dat de oude adat niet meer te verdragen is. En als de jongeren sterk genoeg zijn, schaffen zij de oude adat af. Dan zetten zij een nieuwe adat in.
Maar dat is niet eenvoudig!

Versteende Adat.

Die adat beheerst de hele samenleving. Voordat de adat veranderd kan worden, moet dus de samenleving zich gewend hebben aan andere vormen, zeden en gebruiken. En nu veranderen deze voornamelijk, doordat het volk zich gewent aan een andere manier van bestaan. Het bestaan, d.i. de wijze om zijn levensonderhoud te winnen, moet dus veranderd zijn. En dat gebeurt door de volksontwikkeling. Een volk, dat van jacht en visserij leeft, gaat langzaam-aan over tot het bebouwen van het veld. Dan zwerven de mensen niet meer rond. Ze zetten zich op een vaste plaats ter woon neer. Nu krijgen zij ook meer bezit: de grond, hun woning, enz. Als nu het jagersvolk vroeger geloofde, dat het door de geesten of goden verboden was, om huizen te bouwen of dat de aarde heilig was en men dus niet met een patjol daarin mocht hakken, dan moest zo'n adat eerst worden weggeruimd, dan moest eerst de godsdienst veranderd worden, voordat men landbouwer kon zijn. Dat is duidelijk.
Als een volk nu eerst enkel het land bebouwt en dan de zee gaat bevaren en handel drijven, komen er nieuwe zeden en gebruiken. Zo was het in het snel opkomende Madjapait gegaan.
De oude godsdienst verbood het maken van winst en het woekeren. Dat was volgens de oude adat slecht. En de adat vertelde b.v. ook, dat men geen rijkdom moest wensen, geen sierlijke klederen moest dragen, niet op geschoeide voeten moest gaan en dat men die en die dagen heilig moest houden en rusten en dat men vier of vijf maal daags een uur aan het gebed moest geven.

Of die dingen nu goed zijn of niet goed zijn voor ons gemoed, behoeven we niet te onderzoeken. Ook al zijn ze goed, — de handel kan er geen rekening mee houden. Een arbeider, die elke dag vijf uur moet bidden, wordt veel te duur. Hij wordt niet in dienst genomen. Een handelsman, die geen winst mag maken, kan geen handel drijven. En als men geen rijkdom mocht vergaren, waarvoor zou men dan zijn krachten inspannen, om winst te maken? Dan bleef men maar luieren. En een handelaar of een industriëel, die twee of drie dagen van de week heiligen moet, door **niet** te werken, die kan zijn zaak wel sluiten. Hij wordt natuurlijk overvleugeld door een verstandiger man, die elke dag heiligt door **te werken** voor zijn vrouw en zijn kinderen.
De handel, d.i. het nieuwe bestaan, ruimt dus de oude hinderlijke adat op. De ontwikkeling is hier weer de grote vernieuwster.

Godvorsten. Maar de oude adat in Madjapait werd sterk verdedigd. De mensen, die belang hadden bij de oude adat, vochten voor hem. Dat waren natuurlijk in de eerste plaats de priesters. Want de adat is een instelling van de godsdienst.
Nu waren er enkele inzettingen in Madjapait, die de ontwikkeling van handel en nijverheid remden. Dat was **de erkenning, dat de vorst god was.** En dat was **de daaruit voortspruitende verslaving van het volk.**
Laat ons zien wat dat betekende! De vorst was dus god. De vorst beschikte daarom over een ieder, over zijn leven, over zijn huis, zijn rijkdom, zijn bezit. Geleidelijk was uit de Dan-Jang van de stam de grote, enige beschermgeest van het volk gegroeid. Deze geest werd steeds heiliger gemaakt door de priesters. Hij werd eindelijk onbereikbaar. Men begreep hem niet meer. Hij vervaagde tot een godheid. En zijn macht op aarde was overgegaan op de priesters, zijn vertegenwoordigers. Wij hebben niet vergeten, dat de opperste priester vroeger de vorst was. Nu was de vorst dus geworden tot de opperste vertegenwoordiger van de godheid. Die god leefde in hem, bezielde hem. Ja, hij was dus eigenlijk de god zelf in een aards kleed.

Priestermacht. Overal ter wereld kennen wij zulke god-vorsten. B.v. de padisjah te Stamboel, die door de Jong-Turken afge-

schaft is. De mikado van Japan, die ook nog geestelijke macht heeft. De vorsten in ons vaderland hebben wij voor het gemak maar „koningen" genoemd. Zij waren eigenlijk allemaal god-vorsten.

Maar niet alleen de rijksvorst was god. Neen, ook de mindere hoofden, elk op zijn beurt, de gouverneurs, de wedanas, de loerahs waren gods-vertegenwoordigers. Alle macht kwam van god. Iedereen had dus blindelings te volgen, wat de boven hem gestelde hem beval. Op zo'n manier was elk persoonlijk bezit onmogelijk.
Wel werkte het kaste-stelsel gelukkig niet door in ons land. Maar ook zonder dat was er een veel te grote splitsing in het volk tussen de regerenden (de priesters en de adel en boven die beide klassen de god-vorst) en de geregeerden.
De priesters hielden de heilige dagen in stand. Zij dwongen tot onbetaalde arbeid aan godsdienstige instellingen en gebouwen. Zij dwongen tot tijdverspilling door te ijverige godsdienstplichten. Zij beheersten de vorsten als die niet zulke sterke karakters waren als Hajam Woeroek. Zij en de adel dwongen het volk tot veel arbeid, waar dit volk zelf niets aan had.
En door de ontwikkeling begon het nijvere burgervolk zich te verzetten tegen zulke adat. Dat heeft het volk overal ter wereld gedaan. En dat deden onze voorouders op Java ook.

De Islam.

In deze tijd kwam de islam zich aanmelden. Hij had in stilte gewerkt en langzamerhand reeds velen gewonnen. De tijd was nu zeer gunstig voor de islam.
Waarom juist voor hem? Waarom niet voor het boeddhisme bij voorbeeld? Waarom niet voor de leer van Kong-Foe-tse? Omdat de islam juist leerde wat men zo graag wenste. De islam leerde: **Er is maar één god** (en dus niet honderd of duizend koningen, hoofden en hoofdjes) en **er is maar één profeet,** één vertegenwoordiger van de godheid op aarde, (en dus ook geen god-vorsten, koning-profeten, etc., maar Mohammad alleen). Hij leerde dat iedereen gelijk was voor god, en niemand de slaaf van een ander.
Het boeddhisme leerde niets daarvan. Integendeel. Het leerde de mensen genoegen nemen met al wat er was en zich inwendig vrij te maken, d.w.z. zijn eigen ziel zalig te maken en dus niets om wereldse zaken te geven.

Het kongfoetsianisme leerde, dat er geen enkele profeet op aarde maar de vorst god zelf was en de staat de belichaning van god, zodat geluk alleen mogelijk was als men stipt gehoorzaamde aan de wetten van de staat.
Maar juist die eenvoudige geloofsbelijdenis van de islam: „Er is maar één God en Mohammad is zijn profeet", voldeed het volk op dat ogenblik.

Eerste Komst van de Islam.

In de 7e eeuw was de islam in Arabië ontstaan. In de volgende eeuw begon hij buiten Arabië te werken. Zowel oostwaarts als westwaarts maakten de Arabieren veroveringen. Door Perzië bereikte de islam Voor-Indië.
Vele mensen in Hindoestan namen deze nieuwe godsdienst over. Onder hen waren vooral kooplieden. Deze brachten de zaden van de islam weer verder, ook naar ons vaderland. Zo kwam het, dat op het eind van de 13e eeuw reeds islamstaatjes bestonden op Soematra. Zo was **Pasai** mohammedaans geworden en ook **Samoedra** in Atjeh. Te voor reeds **Perlak** (Peureulah). Toen Madjapait deze streken veroverde werd de godsdienst er niet aangetast. De madjapaitse priesters, die als ambtenaren waren aangesteld, mochten onder koning Hajam Woeroek niet meer aan godsdienst doen. Dat was een nodige maatregel. Anders toch zou de handel in die veroverde gebieden gevaar lopen door godsdienstige onrust. En men zag nog niet in, dat de islam gevaarlijk kon worden.

Op het eind van de 14e eeuw kwam de handelsstaat **Malakka** op. Hij was een stichting van mohammedanen. Weldra begon Malakka nu door de handel te bloeien. Vele kooplieden kwamen daar hun waren brengen en vreemde waren kopen. Malakka was gunstig gelegen. Kooplieden uit China en Japan, uit geheel ons vaderland en uit Hindoestan, Birma, Kambodja, Tjampa ontmoetten daar elkaar. Velen bleven er. Zij vormden er koopmans-koloniën. Vooral de javaanse kolonie was er groot. Langzamerhand werden deze kooplieden tot de islam bekeerd. Zij, hun verwanten en vrienden, brachten het nieuwe geloof naar Java. Zij kwamen ook van Palembang en Banten. **Zo kwam de islam naar drie gebieden.** Vele Malakkanen vestigden zich ook op Soematra en West-Java. Ook zij brachten de islam over.
En er waren nog andere islamieten, die hetzelfde deden.

Bij voorbeeld kooplieden uit Perzië en Goedzjarat in Hindoestan.

Malik Ibrahim (± 1400).

Ook Maulana **Malik Ibrahim** was zo'n koopman. Hij was waarschijnlijk een Pers. Deze Malik Ibrahim gaf zich geheel aan de verbreiding van de islam. Hij leefde rein en deugdzaam en genoot grote verering. Van het westen uit ging hij naar Oost-Java. Daar vestigde hij zich te Gresik. En te Gresik is hij ook gestorven (1419). Hij had toen al een sterke aanhang gemaakt in Madjapait. Dit alles ging zonder oorlog. De mohammedanen hadden hun familiën, die ook weer islamiet waren. Rijke mohammedaanse kooplieden uit het buitenland huwden met de dochters van de aanzienlijken en edelen en zo kon gemakkelijk ook het mindere volk bekeerd worden.

Ratoe Darawati (± 1450).

Zelfs aan het hof te Madjapait drong de islam door. Een van de laatste vorsten (Kerta-Widjaja of Brawidjaja 1447-1451) moet getrouwd zijn geweest met een prinses van Tjampa. Deze wordt gewoonlijk **Ratoe Darawati** genoemd. Zij was een islamitische en had grote invloed op de vorst. Vooral door **Raden Rahmat,** een oom van de koningin.

Soenan Ampel.

Rahmat was uit Tjampa gekomen en had zich te Ampel bij Soerabaja gevestigd. Daarom wordt hij **Soenan (Ng)ampel** genoemd. Hij had een zoon, de latere **Soenan Bonang,** die in Toeban werkte. Een dochter van Soenan Ampel huwde later en een dochter van haar was de vrouw van **Raden Patah,** die de eerste soeltan van Demak zou worden.

Soenan Ampel had nog een andere zoon; die wijdde zich ook geheel aan de nieuwe godsdienst. Hij vestigde zich te Dradjat bij Sidajoe en is daarom bekend geworden als **Soenan Dradjat.**

De Wali's.

Een zestal andere moslimin werkten evenals de drie genoemde voor de verbreiding van de islam. Zij staan bekend als de negen wali's of gezanten Gods. Onder hen waren Soenan Giri, zoon van een rijke koopmansweduwe te Gresik. Hij vestigde zich op een heuvel (giri) bij zijn geboorteplaats. In het semarangse werkte **Soenan Koedoes;** bij Demak (Bintara) **Soenan Kali Djaga.**

De andere wali's zijn van mindere betekenis.

Met deze z.g. „gezanten" of profeten vervielen onze voorouders dus eigenlijk in dezelfde fout, die zij juist wilden

vermijden. Zij schaften de koningen als goden af. En zij verklaarden nu weer anderen als vertegenwoordigers van God. Er waren veel meer gelovige mensen die voor „wali'' werden aangezien. En allen werden maar heilig verklaard. Ook geloofde men, dat zij allen van Mohammad afstamden. Dit wijst er op, dat de meesten vreemdelingen of halve vreemdelingen waren. En daarom ook is het duidelijk, dat **de islam Java veroverde van de zee uit.** Deze vreemdelingen waren òf zelf kooplieden òf zonen van kooplieden. Zij vestigden zich aan de kusten. Daar predikten zij de islam. In het binnenland bleef het volk nog onberoerd door het nieuwe geloof. Daar bleef het bij de oude leer. Het had de nieuwe godsdienst niet zo nodig. Maar men was niet vijandig jegens de islam. En toen eenmaal de heersers en de adel overgegaan waren naar de islam, had hij het eigenlijk al gewonnen.

Wonderverhalen.

In onze babads zijn tal van wonderlijke verhalen opgeschreven geworden omtrent deze „wali's'' (wali = bali). En de eenvoudige, onontwikkelde mensen geloven daaraan. Die verhalen worden dikwijls nog gehoord. Daardoor worden de hoofden van de mensen dikwijls vervuld van waandenkbeelden. Wij doen verstandig als wij al dergelijke verhalen als vrome uitdenksels beschouwen. Als een geloof opkomt, zijn de aanhangers altijd overdreven en erg vroom. Dan komen er altijd wonderverhalen.

Veel belangrijker is het, dat een nieuw geloof ook de mens zelf verandert. Hij wordt sterker en moediger van gemoed. Hij wil grote dingen doen. Zo was het gelukkig in ons vaderland ook. Bij de oude leer sliep ons volk in. Er ging geen kracht meer van uit. Men beleed de godsdienst alleen met de mond. Niet meer met het hart.

Daarom was het gelukkig, dat de nieuwe leer de oude leer en de oude adat wegveegde. Hij wekte onze voorouders op tot grote daden. Hij riep de grote figuren in ons volk op. Zoals een **Raden Patah,** die het snel vervallen Madjapait geheel vernietigde en **het rijk van Demak** stichtte.

14. De 16e Eeuw. Demak 1478 — ± 1550.

Raden Patah.

De machtige en rijke strandgouverneurs en vazallen waren geleidelijk in verzet gekomen tegen Madjapait. Zij waren

nu islamieten, dreven zelf handel met eigen schepen en kwamen vooral met Malakka in aanraking. Onder hen was de Dipatih van Bintara een van de stoutmoedigsten. Hij heette Raden Patah of Fatah en was een dweepziek islamiet. Patah wilde niet langer onder niet-islamitische vorsten staan. Hij maakte zich los van Madjapait en noemde zich soeltan of panembahan van Demak. Dit geschiedde vermoedelijk omstreeks 1478.

Men weet niet meer precies, wie hij was. De overlevering noemt hem een zoon van de laatste vorst van Madjapait bij een bijvrouw, die voor de geboorte van Patah naar Ario Damar, de veroveraar en vazal van Palembang, werd gezonden. Patah zou in Palembang geboren en opgevoed zijn door Ario Damar, die islamiet was geworden.
Raden Patah, ook islamiet, werd aangesteld als gouverneur van Bintara (Demak). Hij stond onder de invloed van de wali's van Ampel en Koedoes.
De overige vazallen en gouverneurs, van Bintara tot Soerabaja, volgden zijn voorbeeld. Madjapait heeft wel getracht hen te onderwerpen. Maar in een veldslag werden de Madjapaiters geheel verslagen door de islamieten.
Raden Patah vestigde zijn gezag nu over een groot deel van de noordkust van Midden- en Oost-Java.
Dit was het begin van het rijk van Demak.
Maar rustig was de tijd niet. Telkens was er verzet. Telkens moest Patah weer oorlog voeren met de omliggende staatjes en vazallen, die elk onafhankelijk wilden zijn. Daarbij was Patah een veroveraar. Hij voelde zich geroepen, om de islam te verbreiden over geheel Java. Zelfs wilde hij Malakka aan zijn gezag onderwerpen.

Voortdurende Oorlogen.

De leider van deze grote onderneming was zijn zoon Joenoes. Deze was een zeeman in zijn hart en admiraal van de vloot van Demak. Malakka was in 1511 door de Portugezen veroverd en men wilde de kafir er uit verdrijven. Te Djapara werd een grote vloot uitgerust.
Verbonden met Palembang kreeg men 90 schepen bijeen. Daaronder was een oorlogsjonk van Joenoes, gebouwd van geoliede stenen platen, een uitvinding van de javaanse scheepsbouwmeesters. De schepen waren voorzien van op

Dipatih Joenoes.

Java gegoten kanonnen. Er waren uitstekende javaanse geschutgieters.
De vloot werd bemand met 12.000 koppen. Om de Portugezen te misleiden voer men om Soematra heen (1512). Op 1 Januari 1513 verscheen de javaanse vloot onverwachts voor Malakka. De Portugezen leverden echter moedig slag. Beter toegerust en beter bevaren, hoewel zwakker in aantal, wonnen zij de slag. De vloot van dipatih Joenoes moest wijken. Was de vermeestering van Malakka mislukt, op Java maakte Joenoes nieuwe veroveringen. Hij nam Sidajoe en begon in 1518 de laatste rest van het madjapaitse rijk te bestoken.

Dood van Patah.

In datzelfde jaar stierf zijn vader, raden Patah of Panembahan Djimboen (= de bejaarde heerser) zoals hij in zijn laatste levensjaar werd genoemd.
Joenoes was nu de vorst van Demak. Hij werd de Pangeran Sabrang Lor genoemd naar het wapenfeit voor Malakka. Hij is het geweest, die Madjapait geheel vernietigde.
De laatste vorst van Madjapait staat bekend als Praboe Oedara. (Dus: de vorst uit de hemel. Deze vererende titel voerden eigenlijk alle aziatische vorsten). Deze raakte beklemd tussen de verschillende opstandige vazallen om hem heen. En nu riep hij de hulp in van de Portugezen. Hij heeft die hulp niet gekregen. Omstreeks 1518 viel zijn rijk in handen van Joenoes van Demak.
In 1521 stierf de Pangeran Sabrang Lor. Hij had geen kinderen. De broeder, die hem moest opvolgen, pangeran Sekar Seda Lèpèn, werd in een twist door zijn neef Prawata gedood. Een jongere broer, de vader van Prawata, raden of pangeran Trenggono, werd nu soeltan van Demak.

Opkomst van West-Java.

In onze hoofdstukken 7 en 8 hebben we reeds het een en ander van West-Java gehoord. Met name van Banten en Pakoean-Padjadjaran. Wij gaan nu de geschiedenis daarvan vervolgen, omdat Demak met West-Java te maken kreeg.
Er waren daar in de aanvang van de 16e eeuw enige handelsplaatsen opgekomen, zoals we gezien hebben, n.l. Banten en Soenda Kalapa. Daarnaast kwamen andere havens tot enige bloei. In de vazalstaat Banten: Pontang en Tjikandi, in de vazalstaat Djakarta: Tangerang en in het tji-

rebonse: Tjimanoek. Vooral door de peperuitvoer bloeide de handel. Maar nu kwam er nog wat bij. De Portugezen hadden Malakka veroverd, zoals gezegd. Vele moslimse kooplieden wilden onder de vreemdeling niet leven en verlieten Malakka. Zij gingen naar Banten en Padjadjaran. Zij waren een aanwinst voor de onzen. Hun kennis, hun handelsinzicht, hun fierheid en hun geloof kwamen ons land ten goede.
Later veroverden de Portugezen ook een stuk van Pasai en nu trokken van daar de kooplieden weg, omdat ook daar door de Portugezen elke vrije handel onmogelijk werd gemaakt. Ook de lieden van Pasai kwamen naar West-Java. Ook deze kooplieden waren een factor voor de opkomst van Banten. Nu was Padjadjaran nog altijd geen islamitisch rijk. De vorsten en edelen bleven de oude godsdienst trouw. En daardoor was er veel wrijving en strijd tussen Padjadjaran en Banten, dat moslims was geworden.
Zelfs werd Padjadjaran met oorlog bedreigd. En nu bedacht de vorst van Padjadjaran ook weer dat verkeerde middel, n.l. de vreemdeling te hulp te roepen. Daarvoor zouden de Portugezen voordelige handelstractaten mogen afsluiten. In 1522 kwam het bondgenootschap tussen de Portugezen en Padjadjaran tot stand. Maar de eerste treuzelden natuurlijk met het verlenen van de beloofde hulp. En in 1527 hadden de moslims Padjadjaran veroverd en dreven zij de Portugezen van de kusten weg. Alleen de hoofdplaats van Padjadjaran, Pakoean, was nog niet ingenomen.

Soenan Goenoeng Djati.

De ziel van de opleving van de islam in West-Java was de prediker soenan Goenoeng Djati, een aanzienlijk man uit Pasai, die eerst te Demak vertoefd had en daar gehuwd was met een zuster van pangeran Trenggono. In overleg met de pangeran ging hij naar West-Java om de gehate kafir te verdrijven en om de islam uit te breiden.
De soenan kwam bij de vazalvorst van Banten en wist deze te bekeren tot de islam. Dit was niet moeilijk. Want ook in het westen van Java begon de burgerij de beklemming van de oude godsdienst te gevoelen.
Met behulp van enige duizenden soldaten van Demak, door pangeran Trenggono gezonden, veroverde soenan Goenoeng Djati (die toen nog Fatah-Il-Allah of Fatah-illah

heette) Banten, Soenda Kalapa en Djakarta voor Demak. Dit is gebeurd in 1521-1524.
Kort daarna (± 1526) veroverde de soenan de landen van Tjirebon en Soemedang. En in 1530 was Galoeh ook geheel geïslamiseerd. Heel West-Java erkende nu pangeran Trenggono als opperste heerser.
Alleen de hoofdstad Pakoean zelf bleef nog in stand als het hart van het oude Padjadjaran. Nog in 1546 was Pakoean niet tot de islam overgegaan.

Oorlog met Pasoeroean.

In dit jaar wilde Trenggono ook Pasoeroean veroveren. Fatah-illah ging hem daarbij helpen. Hij was nu de werkelijke vorst van Banten, Djakarta en Tjirebon.
Met zeven duizend bantense en soendase soldaten ging Fatah-illah in veertig grote schepen naar Djapara.
Pasoeroean was een klein rijkje, niet islamitisch. Het begon door de handel rijk te worden. Twee redenen, om het te veroveren. Maar de burgers in de versterkte stad verdedigden zich zo goed, dat de aanvallers bij herhaling werden teruggeslagen.
Pangeran Trenggono zelf werd voor de belegerde stad vermoord. En daarmee was de oorlog uit en viel Demak uiteen. De eene revolutie volgde op de andere. Het rijk was geheel verscheurd door binnenlandse troebelen. Eindelijk trok **Padjang** de macht aan zich.

15. De Portugezen in ons Vaderland.

Portugese Ontdekkers.

De eerste europese z.g. „kolonisators" van de nieuwere tijd waren de Portugezen. Wij hebben reeds van hen gehoord. Nu moeten wij hun zeevaart en „kolonisatie" nader leren kennen.
Zij zeilden Afrika om in de 15e eeuw. In 1486 bereikte Bartolomeo Diaz de Kaap de Goede Hoop; in 1497 voer Vasco de Gama die kaap om en in 1498 kwam hij in Hindoestan aan. Ook in Zuid-Amerika werden door de Portugezen ontdekkingen gedaan.
In 1493 werd door Paus Alexander VI de wereld op papier verdeeld. De nieuwontdekte landen in de ene helft van de aardbol werden aan Portugal, die in de andere helft aan Spanje gegeven. Zo werd het grootste deel van ons land aan

de Portugezen cadeau gedaan, natuurlijk zonder de toestemming van onze voorouders, die er zelfs niets van wisten.

Eerst begonnen de Portugezen op Hindoestan handel te drijven. Zij zeilden tot in China en Japan. Zij wilden aanvankelijk alleen handel drijven. Die gaf geweldige winsten. Nu ontdekten zij spoedig, dat het hart van de gehele aziatische handel, vooral die in specerijen, — de rijkste — Malakka was. Malakka bloeide door de handel snel op en werd rijk. Het was het middelpunt geworden van de handel van Oost-, Zuid- en West-Azië. De laatste was vrijwel geheel in handen van arabische kooplieden.
En zo kwam het, dat al spoedig een strijd begon tussen christendom en islam. Geleidelijk wonnen de Portugezen veld en dreven de Arabieren uit vele markten en plaatsen weg. Deze waren veel te verdeeld en niet in staat om in eigen land een sterk rijk te vormen. Ook in hun handel wisten zij zich niet te organiseren. De Portugezen begonnen nu de monopolie-houders van de aziatische handel te worden, zoals de Arabieren waren geweest.

Verovering van Malakka.

In 1509 waren de Portugezen ook in de peperhavens Pedir en Pasai van Noord-Soematra. Dat waren kleine staatjes geworden, vroeger koloniën van Madjapait, maar na de uiteenbrokkeling van dit rijk, onafhankelijk. De Portugezen dreven daar en ook te Malakka eerst alleen maar handel. Maar wijs geworden door het voorbeeld van Goa in Hindoestan, waar de Europeanen de baas waren gaan spelen, dreef Malakka's vorst hen weg. Daarover wilden zij wraak nemen. En bovendien verlokten hen de grote handelswinsten.
In 1509 was de gouverneur van de Portugezen in Indië Affonso de Albuquerque, een moedig en energiek man. Hij veroverde Goa (1510) en in 1511 werd Malakka door hem ingenomen en de vorst werd verjaagd.

Noord-Sumatra.

De handel was zonder zulke landveroveringen niet mogelijk. De andere handelaars waren veel bekwamer en met de Aziaten konden de europese kooplieden niet concurreren. En ook was de christelijke godsdienst voor hen een nadeel. Tegenover de lieden van Pasai en Pedir, die in goed vertrouwen met de Portugezen handelden, bedreven deze telkens

schanddaden, vooral door zeeroof en kaperij van hun schepen. Zo hebben deze Portugezen zich telkens misdragen. Telkens hebben zij vertrouwen geschonden. Er kwamen vijandelijkheden. In 1521 wisten de Portugezen een fortje te bouwen in Pasai.
In 1519 trachtten zij zich in Atjeh te vestigen. Maar weldra werden zij daar zo vijandig bejegend wegens hun eigen onbehoorlijkheden, hun oneerlijkheid en hun minachting jegens de Indonesiërs, dat zij daar geen voet hebben weten te vatten.

De Moloekoe.

De Portugezen hadden vooral het oog op de specerij-eilanden. In 1511 had Albuquerque enige schepen daarheen gezonden. Deze bemanningen waren de eerste Europeanen in de Moloekoe. Een jaar later kwamen zij te Ternate en te Tidore. Eerst dreven zij handel, voornamelijk ruilhandel. Later begonnen zij zich bezig te houden met de politiek. Zij hielpen de ene vorst tegen de andere met het doel handelsvoordeel en handelswinst te verkrijgen. De dwaze soeltan van Ternate verzocht hen zelfs, om in zijn landje te blijven en in 1522 bouwden zij daar een fort.

Strijd tussen Portugezen en Spanjaarden.

Op Tidore vonden Portugezen andere Europeanen: de Spanjaarden.
In 1520 was de Portugees **Fernao de Magelhaes** in spaanse dienst om de zuidspits van Zuid-Amerika gevaren. In 1521 kwam hij met zijn lieden op de Filipijnen aan. Door hun ruw en gewelddadig optreden kregen zij het volk tegen zich. Magelhaes werd gedood met velen van zijn lotgenoten. Anderen ontkwamen en trokken deels naar Broenei. Ook hier waren zij weldra zo gehaat, dat zij Broenei moesten ontvluchten. In November 1521 kwamen nog twee van de vijf schepen van Magelhaes te Tidore aan. Zij gedroegen zich hier beter, laadden een schip vol en dat ging naar Spanje terug. Dit schip was het eerste, dat de reis om de wereld maakte. Het andere werd te Ternate door de Portugezen genomen.

Nu verklaarden zowel Portugal als Spanje, dat zij „recht" hadden op de Moloekoe. De vorsten van Ternate en Tidore waren met elkander in voortdurende oorlog. Die van Ternate riep de Portugezen te hulp, die van Tidore de Spanjaarden. De Portugezen hadden zich te Tidore, Batjan, Djilolo en

Halmaheira door hun diefachtigheid, ruwheid en wreedheid al geducht gehaat gemaakt.
In 1529 werden de weinige Spanjaarden door de Portugezen verdreven uit Tidore en andere eilandjes.
Maar in 1544 kwamen weer nieuwe spaanse schepen in de Moloekoe. In 1545 werd Nieuw Guinea door hen voor Spanje in bezit genomen. Maar ook zij werden weer verdreven. Toch namen in 1564 de Spanjaarden ondanks de verdeling van Paus Alexander VI, de Filipijnen in bezit. En daar zijn zij ruim drie eeuwen gebleven, totdat de Filipinos zich in 1898 — 1899 vrij vochten en aan de spaanse overheersing een eind maakten. In 1580 was eindelijk Portugal zelf door Spanje veroverd en daardoor kwam er een eind aan de onderlinge strijd in de Moloekoe.

Algemeene Volkshaat.

De Portugezen hebben zich er op mogen beroemen in korte tijd de algemene haat van onze voorouders te hebben gewonnen. Hun wreedheid en arrogantie, hun verachting voor de islam, hun algemene onbetrouwbaarheid, hun ruw gebrek aan beschaving, — dat alles maakte, dat deze vreemdelingen weldra geen enkele vriend meer in Indië hadden.
Maar onze voorouders waren niet eensgezind genoeg, om hen te verdrijven. Zelf waren de indonesische vorsten voortdurend met elkander in strijd. En als een staatje door de Portugezen werd gegeseld en geplunderd, kwamen de andere Indonesiërs niet te hulp, maar zij verheugden zich daarin. Daardoor konden soms zwakke portugese troepen het winnen. De Indonesiërs waren daarbij altijd slechter bewapend en ook minder bedreven in oorlogvoeren.
Wel werden de Portugezen in ongeveer 1535 van Hitoe verdreven (waar zij in 1569 terugkeerden) maar zij kwamen nu weer op andere eilanden (b.v. Leitimor). In 1545 vermaakte de soeltan van Ternate, zelf christen geworden, zijn land aan de koning van Portugal! De energieke gouverneur De Sousa (1550—1552) nam Djilolo in en onderwierp Tidore.

Kerstening.

De Portugezen waren niet tevreden met handeldrijven alleen. Zij wilden de oosterlingen ook kerstenen. Daardoor zouden zij meer gezag krijgen en dus groter winst kunnen maken.
Op zichzelf was dit niet kwaad. Want voor de propaganda van het christendom werden scholen opgericht.

Verscheidene van de indonesische volkjes hoopten als christenen hulp van Portugal te krijgen tegen moslimse vijanden en daarom lieten zij zich bekeren. Dat gebeurde op Batjan, Ambon, Solor, Kei, Timor en de omliggende eilanden. Toch heeft deze kerstening in het geheel weinig betekenis gehad, al zijn enkele streken (Ambon) van die tijd af christelijk gebleven.

Ternate. Zelfs op Ternate, dat de Portugezen in de aanvang zo goed gezind was en waarvan de soeltans ondanks vernedering en mishandeling trouw bleven, ontketenden de vreemdelingen een algemene volkshaat. Opstand volgde op opstand. In 1570 werd de trouw gebleven soeltan Hairoen gesluipmoord op last van de portugese gouverneur De Mesquita.
Nu laaide de woede van de Indonesiërs op onder aanvoering van Hairoen's oudste zoon, soeltan **Bab-oellah of Baäb.** De Portugezen moesten hun fort prijsgeven en vluchtten van Ternate weg (1574). De meeste gingen naar Ambon, andere naar Tidore.
In geheel het overige deel van de Moloekoe ging het nu op de gehate indringers los. Zij werden overal vermoord of verdreven. Maar Tidore, dat door de Portugezen was vernederd en beledigd, ontving hen nu met open armen, omdat de soeltan van Tidore in strijd met Ternate leefde. En Batjan wilde ook handelsvoordelen genieten en heette ook de Portugezen welkom. In 1578 bouwden de Portugezen te Tidore een fort.

Bab-oellah. De dappere en hartstochtelijke Bab-oellah, geholpen door geheel zijn volk van de 70 eilanden, waarover hij heerste, dreef hen echter op, vernietigde hen, waar hij ze vond. Zijn macht nam toe en die van de Portugezen werd met de dag geringer, ondanks de kortzichtigheid van Ternate's vijanden. Bab-oellah vernietigde ook goeddeels de resultaten van de portugese kerstening. En zo geweldig heeft Bab-oellah ze weten te slaan, dat ook na zijn dood de strijd van Portugezen en Spanjaarden tegen de meeste volkeren in de Moloekoe moest worden voortgezet en hun macht voorgoed gebroken was, al konden zij zich nog een tijdje op Tidore en Ambon handhaven.
Met de daad had Bab-oellah getoond hoe gemakkelijk het geweest zou zijn voor de Indonesiërs, om zich dadelijk in de aanvang van deze ongewenste handelaars te ontdoen. Hij

stierf te vroeg, voordat het werk geheel gedaan was, in 1584. Toen in 1596 de eerste Hollanders in „de Indiën" kwamen, was de macht van de Portugezen teruggebracht tot een laatste rest. Niet alleen in het oosten van ons vaderland, maar ook in het westen.

We moeten nu een kijkje gaan nemen op Soematra.

Atjeh.

Atjeh begon in de aanvang van de 16e eeuw op te komen. De handel ging ook daar bloeien. Vooral de Arabieren waren in het begin de handelaars geweest. Nu volgden de Atjehers zelf dat voorbeeld. Een van de voornaamste producten was peper.

Toen de Portugezen Malakka hadden ingenomen (1511) ging de handel daar langzaam dood. De aziatische handelaars trokken weg. Het optreden van de Portugezen maakte elke eerlijke handel onmogelijk. Vele van de kooplieden van Malakka gingen naar Atjeh. Nu kwam ook door hen welvaart in Noord-Soematra. Atjeh was in het begin van de 16e eeuw een vazalstaat van Pedir. Maar weldra maakte het zich onafhankelijk (1507). Op zijn beurt onderwierp het Pedir. Het veroverde ook Pasai en verdreef van daar de Portugezen (1524). In 1567 veroverde Atjeh het landschap Aroe. Van jaar tot jaar werd Atjeh meer het middelpunt van de strijd tegen de Portugezen. Het steunde eerst de soeltan van Malakka, die door de Portugezen verdreven was. Deze soeltan had een nieuw rijkje gemaakt: Bintang. Van daar uit werd Malakka bestookt. Maar de Portugezen vernietigden Bintang. De soeltan stichtte toen een nieuw rijk: Djohor. Atjeh en Djohor beide bestookten nu Malakka. Dit gebeurde in hetzelfde jaar, waarin soeltan Bab-oellah hen uit Ternate wierp. Hij had zendboden gezonden naar Midden-Java, Banten en Atjeh. Hij wekte op tot een gezamelijke eensgezinde strijd tegen de Portugezen. Atjeh gaf gehoor aan die oproep; Java veel minder.

Dit heette de grote „samenzwering" tegen de Portugezen in ons land. Zo hebben de Portugezen zelf hun verdrijving uit Indonesië genoemd. Voortdurend bestookte Atjeh de Portugezen in Malakka. Hun handel ging daardoor bijna geheel te niet. Intussen steeg Atjeh in macht en bloei.

Alweer Verdeeldheid.

Door die macht werden andere indonesische staatjes bang. En nu gebeurde ook hier weer, wat in de Moloekoe was gebeurd. In plaats van gezamenlijk de Portugezen uit ons land te verjagen, sloten enkele soematraanse staatjes, bang voor Atjeh, bondgenootschap met de Portugezen. Zelfs Djohor. In 1568 sloten de islamieten van Djohor een verbond met de christenen in Malakka en nu gingen zij samen de islamieten in Atjeh beoorlogen! Wel verbrak Djohor in 1587 dit bondgenootschap, maar in 1588 wisten de Portugezen vrede te sluiten met soeltan Allah-oed-din, sjah van Atjeh.
Die vrede duurde niet lang. De Portugezen wilden in Atjeh een fort bouwen. Dit werd door de soeltan geweigerd. Dus pleegden de Portugezen maar weer zeeroof op atjehse handelsschepen.

Atjeh had nu genoeg van de vreemdelingen gekregen. Toen de Hollanders in 1599 aanraking met Noord-Soematra zochten, vonden zij slechts natuurlijke vijandigheid.

De Portugezen elders.

Buiten ons vaderland hebben de Portugezen zich weten te vestigen in Macao (China), Goa (Hindoestan) en ook in de Filipijnen. In ons vaderland zelf konden zij zich handhaven op Timor en de Solor-eilanden. Zij handelden daar vooral in sandelhout. En zij kerstenden de half wilde bevolking. Maar ook hier hadden zij de islam tegenover zich. En ook hier maakten zij zich gehaat. Op de Solor-eilanden is het bijna gelukt hen te vernietigen. In 1598 — 1599 werden zij welhaast uit die streken verjaagd.
Op Java ging het de Portugezen niet voor de wind. Hun handel betekende niet veel. Invloed hadden zij niet.
Toen de Portugezen ook op javaanse schepen zeeroof pleegden, wat meer winst beloofde dan behoorlijke handel, werden in de havens van Demak hun schepen in beslag genomen en de bemanningen gevangen gezet. In Balambangan konden zij nog enige handel drijven en in Banten werden zij in het begin niet slecht ontvangen. Daar waren zij, toen de Hollanders in 1596 voor Banten verschenen.

Engelsen in Indonesië.

in de Moloekoe verschenen. Hij maakte een reis om de wereld (1577 — 1580) en was de schrik van Portugezen en Spanjaarden. (In 1588 hielp hij de spaanse armada onder

admiraal Medina Sidonia slaan en vooral in Amerika vernietigde hij vele spaanse schepen. Drake maakte de aardappelen bekend in Europa). In 1588 was de Brit Cavendish eveneens op een reis om de wereld in Balambangan verschenen. In 1592 kwam admiraal Sir James Lancaster in de Straat van Malakka aan. Hij was directeur van de engelse Oost-Indische Compagnie en de eerste engelse Oost-Indië-vaarder.
Veel invloed hebben de Engelsen in ons land niet gehad.

16. West-Java (1552—1596).

Soenan Goenoeng Djati.

In 1552 legde Fatah-illah (een tijdgenoot van Karel V, Philips II en Willem van Oranje) de regering neer. Hij, overtuigd voorganger van de islam, voelde de roeping het geloof meer te dienen. Hij trok heen uit Banten en vestigde zich te Tjirebon. Hij leefde eigenlijk als godsdienstig kluizenaar in de eenzaamheid. Tjirebon was nog dun bevolkt en meer woud dan veld. Hij stierf hier in 1570. Zijn vereerd graf op de Goenoeng Djati (vandaar zijn naam) vindt men nog in de desa Astana bij de stad Tjirebon.
Fatah-illah is een man van grote betekenis geweest, een moedige persoonlijkheid, een energiek regeerder. De islam had in hem een zijner meest overtuigde aanhangers.

Zijn oudste zoon, Hassan-oed-din, volgde hem op als Panembahan Banten. Een jongere zoon, Pangeran Pasoeroean, werd panembahan van Tjirebon.

Banten.

Banten kwam door toenemende handel en door de daadkracht van de ijverige islamieten snel op. Nog was Banten een vazalstaat van Demak. Maar Padjang overwon Demak en trok de macht aan zich. Banten, sterk door zijn rijkdom en de welvaart van zijn volk, wilde Padjang's hegemonie (= opperheerschappij) niet erkennen. Het maakte zich vrij (1568). Hassan-oed-din noemde zich daarom de eerste soeltan van Banten. Ook hij, zoon van zijn energieke vader, was een voortvarend man. Om wille van de peper onderwierp hij zonder bloedvergieten Lampoeng, het eerste peperland van Indonesië. Hij huwde ook met een prinses van Indrapoera. Daardoor werd Banten's gezag ook in een deel van dit soematraanse rijk erkend. Daarnaast was Hassan-oed-din ook een krachtig bevorderaar van de islam.

Moslimse kooplieden van elders kwamen graag naar Banten. Zij vonden er bescherming van hun geloof. In 1545 dreven ook de Portugezen er handel. De hoofdplaats aan de Kali Banten werd versterkt door wallen en bastions met kanonnen en door een gracht. De vestingbouw in Indonesië was vrijwel dezelfde als die in dezelfde tijd in Europa. In ± 1570 stierf de vorst. Hij werd te Sabakingking bijgezet. Vandaar zijn naam: Soenan Sabakingking. Zijn zoon Joesoef volgde hem op.

Banten's Bloei.

Vooral ook onder Joesoef bloeide Banten. Het volk voelde behoefte de roofbouw op de velden (ladangbouw) vaarwel te zeggen. Toenemend welvaren deed verlangen zich ergens blijvend te vestigen. In dit tijdsgewricht begint de sawahbouw zich daarom te doen gelden. Goede bestuursmaatregelen, (bouw van kanalen en dammen, regeling van de waterverdeling, irrigatie) kwamen de sawah-aanleg tegemoet.

Daarnaast werd de plicht van de islam niet vergeten. Banten vernietigde Pakoean, de laatste vesting van de vijanden van het geloof (1579). De bewoners van de stad werden met geweld tot de islam bekeerd. Een deel van de bewoners wist te vluchten. (Men wil in de Badoei's in Zuid-Banten hun nakomelingen zien. De Badoei's zijn geen islamieten). Zo verdween Padjadjaran met zijn laatste vorst Praboe Seda uit de geschiedenis.

In Banten werd regelmatig belasting geheven. Er kwam toenemende rijkdom aan het hof, bij de edelen, bij het volk. De hofstad steeg in luister. De vesting werd versterkt. Nieuwe bolwerken werden nodig, omdat de stad zich uitbreidde. Men bouwde de vestingwallen uit baksteen en koraal op.

In 1580 werd soeltan Joesoef zwaar ziek. Men verwachtte zijn dood.

Dit werd ook in Midden-Java gehoord. Een partij aan het hof wenste namelijk een jongere broeder van de soeltan op

Opvolgingsstrijd.

de troon te zien. Het was die partij, die tegen de rijksbestierder gekant was. Deze toch zou over Joesoef's minderjarige zoon voogd worden. En de rijksbestierder Djajanegara was niet overal gezien.

De jongere broer van Joesoef was Pangeran Aria. Als knaap was deze naar Demak gezonden. Te Djapara was hij opgevoed door de voortreffelijke vorstin van Kali Njamat. Zij was zijn tante. Soeltan Hassan-oed-din's eerste gemalin was namelijk haar zuster, een dochter van soeltan Trenggono van Demak geweest. Deze Pangeran Aria werd door de partij van het verzet naar Banten gevoerd. Hij kwam na de dood van zijn broeder, soeltan Joesoef (1580) met een sterk gewapend en talrijk gevolg. Te Banten eiste hij de troon voor zich op van zijn 9-jarige neef Maulana Moehammad. Maar Banten's volk wilde onder geen „Demakker" staan. In de stad zelf ontstond een vinnig gevecht. Pangeran Aria werd verdreven. Moehammad werd vorst onder de naam van Kandjeng Ratoe Banten. Maar de eigenlijke heerser was de rijksbestierder, Djajanegara, de opperste voogd van de soeltan.

Een Beeld van Banten.

Niet het minst aan hem heeft Banten een toenemende bloei te danken gehad. Weldra was Banten de eerste handelsstad van Oost-Azië. Het wanbeheer van de Portugezen had Malakka's welvaart en bloei vernietigd. Banten werd daardoor nog groter en machtiger handelshaven. Vreemdelingen uit geheel Oost-Azië, Constantinopel, Egypte en Abbessinië dreven er handel, bouwden er schepen, woonden er en bleven er voor goed.
Van overal werden er waren, producten en artikelen naar Banten gebracht. Metaal uit Indië en Perzië, edelgesteenten en goud uit Borneo, goud en zilver uit Soematra, tin en lood van Malakka, ijzer kwam van elders. Banka en Belitoeng leverden tin en harsen; rijst kwam van Oost-Java, paarden van Soemba, fraaie houtsoorten van overal, specerijen uit de Moloekoe. De Chinezen voerden porselein, zijde, satijn, goudlaken, kramerijen, papier, almanakken in. Japanners brachten kwik en koper en kostbare wapens. Siam zond olifanten. Van andere plaatsen en streken kwamen ivoor, schildpad, arak, suiker, was, honig, indigo, katoen, fluweel, damast, tapijten, weefsels, garens, lijnwaden.
Banten zelf leverde peper, rijst, suiker, olie, klappers, gevogelte, eieren, vruchten, confituren, etc.
De haven lag steeds vol met schepen. In de magazijnen te land waren de goederen en producten opgestapeld. De adel was rijk en machtig. Sierlijke kleding, kostbare wapens,

rijk gevolg tekenden hun welstand. Zij wijdden zich aan de militaire ontwikkeling van Banten. De staat werd rijk en machtig. Hij kreeg dus vele vijanden. De scheepsbouw en scheepvaart ontwikkelden zich. Lang voordat in Europa die gedachte geboren werd, had Banten's koopmansstand de zee-assurantie en de bodemerij ingesteld.
De poenggawa's hadden hun eigen vaste soldaten, vaak pandelingen. Deze droegen harnassen, uit aaneengesmede ringen bestaande. De echte ridderschap bloeide op met pandelingen en horigen.
Rijk waren de woonwijken. Toch waren de huizen meest van hout en bamboe gebouwd. De Chinezen bouwden echter meest huizen van steen. Ook de moskeeën waren van steen gebouwd en van buiten en binnen met porseleinen tegels ingelegd. In de moskee werd ook school gehouden. De kinderen leerden: lezen, schrijven, rekenen, arabisch en godsdienst. Er waren een arsenaal (= wapenhuis), een gevangenis, opslagplaatsen voor producten.
De vreemdelingen hadden vaste wijken, buiten de wallen van de stad. Deze was zelf ook ingedeeld in wijken, waarover edelen als wijkgouverneurs gezag hadden. Vaak werden bekwame vreemdelingen tot hoge ambten geroepen.
De rijksbestierder (later de soeltan) werd bijgestaan door een rijksraad. De raadsvergaderingen waren openbaar. Voor de bespreking van krijgszaken werden ook officieren mee opgeroepen in de raad.

Oorlog met Palembang.

Soeltan Moehammad werd een vroom vorst. Hij was een goed beeld van zijn tijd. Die tijd was de tijd van de opkomende handel. Maar de godsdienst moest die handel goedkeuren. Daartoe moest de koopman vroom en godsdienstig zijn en vele goede werken voor het geloof doen. Zo was het in Europa. En zo was het ook hier.
Toen ook Palembang opkwam door een toenemende handel, begonnen de rijke kooplieden in Banten naar middelen te zoeken om die concurrent te overwinnen. Soeltan Moehammad zag daarin een plicht van de godsdienst.
In 1596 zeilde een grote vloot uit Banten noordwaarts naar Palembang. De Lampoengers trokken van de landzijde op. Palembang zou zeker onderworpen zijn geworden. Maar een verdwaalde kogel doodde de soeltan. Dit ongelukkige schot

maakte voorlopig een einde aan de strijd. Het beleg van de stad werd opgeheven.

West-Java op het Eind van de 16e Eeuw.

Een knaap van 5 maanden oud, Abdoellah Fachir, werd tot heerser van Banten uitgeroepen. Weer was Djajanegara de opperste voogd en de eigenlijke heerser. Naast hem regeerde de energieke soeltans-weduwe Nji Emban Rangkoeng. Djakarta behoorde in deze tijden tot Banten. Maar de plaats was voor de handel van weinig betekenis. Later deed Mataram rechten op Djakarta gelden.
Tjirebon was zelfstandig. Het strekte zich uit van Banjoemas tot de Tjitaroem. Maar veel betekenis had het nog niet.

17. Padjang (1567—1582).

Revolutie op Revolutie.

Wij zagen hoe Demak uiteen viel na Trenggono's dood. Ook hier in Midden-Java kwamen godsdienst en begeerte tot rijkworden de staatkunde beïnvloeden. Verschillende vazallen van Demak poogden de hegemonie aan zich te trekken. De ene burgeroorlog volgde op de andere. Bloedige gevechten werden geleverd. Meerdere vorsten werden gedood. Eindelijk gelukte het aan Padjang de oppermacht te veroveren. Gedeeltelijk uit vrije wil, gedeeltelijk gedwongen erkenden verschillende gebieden het gezag van zijn vorst, Panembahan Adiwidjaja.

De Vrije Landen.

Zij vormden samen het bondgenootschap van de **Elf Vrije Landen**. Dit waren: **Soerabaja** (met **Sidajoe, Gresik** en **Pasoeroean**), **Toeban, Pati** (met **Djapara**), **Demak, Pemalang** (d.i. **Tegal**), **Poerbaja** (d.i. **Madioen**), **Blitar**, (d.i. **Kediri**), **Mataram** (d.i. **Djokja**), **Selaron** (d.i. **Banjoemas**), **Krapjak** (d.i. **Zuid-Kedoe**) en **Padjang** zelf (d.i. Zuidwest Solo).
Een korte tijd ging het in vrede. Maar weldra zou Mataram de overmacht krijgen.

Mataram.

Vorst van Mataram was Kjai Gede Pamanahan. Hij was een bediende, wellicht een horige, geweest van Adiwidjaja. Met dapperheid, wijsheid en trouw won hij een troon voor zich. Hij was een uitstekend regeerder, maakte het rijk sterk en was bemind bij het volk. In 1575 overleed hij.
Zijn zoon Soetawidjaja volgde hem op. Hij noemde zich Senapati inggalaga Sahidin Panatagama. Als Senapati werd

hij bekend. Hij was een boezemvriend van Prins Banawa, zoon van de soeltan van Padjang.

Senapati. Senapati begon zijn hoofdstad, Pasar Gede, te versterken. Hij had plannen zich opperheer te maken. Spoedig begon hij met het verzet. Hij erkende de soeltan van Padjang niet meer als bondsvorst. De soeltan zelf stierf in 1582 plotseling, door vergif gesluipmoord door de hofpartij, die vóór Demak was. Deze partij werd sterk. Zij stelde niet Banawa aan als opvolger, maar een nakomeling van Trenggono van Demak, Aria Panggiri. Banawa werd vazal van Djipang (Zuid-Rembang) gemaakt.

Nu begonnen Mataram's vorst en volk openlijk de oorlog met Padjang. Djipang steunde hen. En Padjang's volk kwam in rebellie tegen zijn soeltan. Senapati toonde zich een bekwaam veldheer. Hij overwon Aria Panggiri, verdreef de Demakkers en maakte zich zelf vorst over de Elf Vrije Landen. Zijn vriend Prins Banawa erkende hem. En enkele van de Vrije Landen ook. Maar niet alle. En Mataram moest met de wapenen zijn gezag bevestigen.

Algemene Onrust. Van een kalm en vredig leven was geen sprake. Mataram's vorst was ook geen vredelievend maar een oorlogszuchtig man. Wapenroem was zijn eerzucht. Zijn droom was: een machtig imperium te stichten.

Achtereenvolgens werden Soerabaja, Ponorogo, Madioen, Pasoeroean, Kediri, in 1587 Oost-Java opnieuw, Demak, Djipang en Pati met wapengeweld onderdrukt.

Met Tjirebon sloot Mataram in 1590 een bondgenootschap. Het diende, om Tjirebon te beschermen tegen Banten. Maar het eindigde met de geleidelijke inlijving van Tjirebon bij Mataram. Hetzelfde gebeurde met Galoeh en Soemedang (1595).

In 1596 begon Senapati de **oorlog met Banten.** Maar de vloot, die de troepen zou overbrengen, bereikte Banten niet. Van deze tijd begint de vete tussen Banten en Mataram, waarvan de Hollanders zo groot voordeel zouden hebben.

Gelukkiger was Mataram in de oorlog met Balambangan. Dit rijk werd onderworpen (1599—1601).

Mataram in het Begin van de 17e Eeuw. Toen Senapati in 1601 stierf strekte Mataram zich uit over geheel Oost-Java met Madoera, over geheel Midden-Java en over een goed deel van West-Java. Alleen Banten was nog zelfstandig.

Maar het was een rijk vol onrust. Er regeerden 25 vazalvorsten. En telkens kwamen er van deze enkelen in verzet. Kunst en wetenschap konden in zulke tijd niet bloeien. De landbouw leed en de industrie ging achteruit door het voortdurende, soms nodeloze oorlogvoeren. De mannen waren voortdurend onder de wapenen. De arbeid op het veld kon vaak niet gedaan worden. De arbeiders voor de nijverheid werden telkens ten oorlog geroepen. Dikwijls lag de handel geheel stil. Het rijk breidde zich uit. Maar de prijs daarvoor was de verarming van het volk, de voortdurende verdergaande verzwakking van het gehele rijk en de haat en nijd tussen vorsten en geslachten. Ook Senapati's zoon en kleinzoon waren in de eerste plaats veldheren. De bereikte eenheid was maar schijn. Vele vorsten wachtten slechts op een gelegenheid om zich vrij te verklaren.

De godsdienst had hieraan geen schuld.
Het waren de vroegere opleving van de handel en de vorming van grote kapitalen in handen van enkelen, die de politiek beheersten.
De handel bleef toch nog wel in stand. Zelfs bloeide hij hier en daar. Semarang, Djapara, Pati, Gresik, Djaratan, Lasem, Toeban, Soerabaja, Sidajoelawas, Panaroekan waren nog rijke handelssteden, al konden zij Banten niet nabijkomen. Dit was de erfenis van Mas Djolang, die na de dood van zijn vader soeltan van Mataram werd.

18. Andere Delen van ons Vaderland.

Hier en daar hebben we al het een en ander gehoord van andere delen van ons land, buiten Java.
Zo omtrent Atjeh, Ambon, Pedir, Palembang, Pasei, Bali, Ternate, Tidore, Timor.
Voor dit korte overzicht van onze vaderlandse geschiedenis is dat wel genoeg geweest. Na de aanraking met de Hollanders horen we van enkele van deze gebieden meer.

Bali.

Eerst op het eind van de 15e eeuw en in het begin van de 16e eeuw kon Bali een zelfstandig rijkje worden. Toen vonden de van Madjapait gevluchte Javanen, die geen islamiet wilden worden, daar een niet dichte bevolking. Waar die vandaan gekomen was, weet men niet precies. De Hindoes hebben ook op Bali blijkbaar handel gedreven. Zij hebben

er zich ook gevestigd. Vele gebruiken en zeden en ook veel uit de godsdienst werden er van de Hindoes overgenomen. Een van de javaanse vreemdelingen wist zich in het begin van de 16e eeuw als Dewa-Agoeng tot oppervorst op te werken. Hij gaf wetten en regelingen. Het eiland werd verdeeld in negen landschappen onder gouverneurs. Later zijn die negen afzonderlijke rijkjes geworden.
Lange tijd oefende Bali gezag uit over Balambangan (Oost-Java). In 1597 kwamen de eerste Hollanders (onder Houtman) ook op Bali.

Banda. Van overoude tijden af bestonden er op Banda twee republieken. Volksvergaderingen regelden de zaken van de staat. De wens van het volk was wet. In zeden en gebruiken is weinig waarlijk verschil te vinden met Java.
In 1599 waren Jacob van Heemskerk en zijn schepelingen de eerste Hollanders die een bezoek brachten aan Lontor.

Pasei. De geschiedenis van Pasei is zeer oud. Siam heeft (± 12e eeuw?) getracht Pasei te onderwerpen. Maar de siamese troepen werden verslagen. In de 14e eeuw onderwierp Madjapait Pasei, dat toen een onafhankelijk staatje was. Na de val van Madjapait maakte het zich weer vrij. De Portugezen veroverden het. Maar in 1524 werden deze door Atjeh uit Pasei geworpen. Pasei bleef daarna een vazalgebied van Atjeh.

De Minahasa. Van waar de eerste bewoners van de Minahasa gekomen zijn, weet men niet. Zij zijn verwant aan de Japanners.
Zij leefden in stammen. Hun godsdienstige begrippen waren volkomen dezelfde als die van de oudste animistische bewoners van Java. Zij vereerden de geesten van de voorouders (empoengs = empoes). De opkomst van de priesters (walian = bali) tekent een tijdperk van ontwikkeling.
Vier van de clans (To'mboeloe, To'nsea, To'mpakwa en To'lauer) sloten een hecht verbond tegen de aanslagen van de vorst van Monggoedoe. Dit verbond noemden zij **Mineasa,** hetgeen betekent „vereniging'', „verbond''. Daaruit is het woord Minahasa ontstaan.
Ook tegen kastiliaanse (= spaanse) zeeschuimers keerden zij zich. De clans leefden in republikeins verband. Zij hadden geen vorsten. Wel een sterke volksadel. Bij het uitgaan van de 16e eeuw hadden zij met de Hollanders nog geen aanraking gehad.

JOKO PRAMONO
TGL : 30-9-15
PARAF : .....